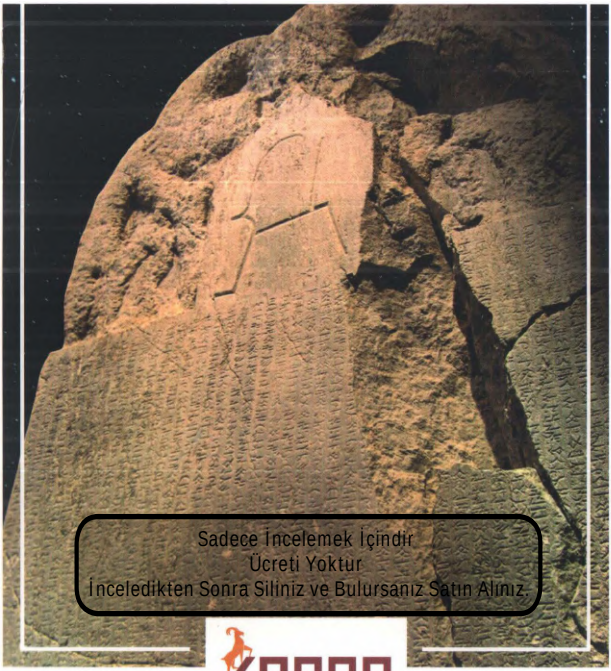
GÖKTÜRK KİTÂBELERİ

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

KAPRA

GÖKTÜRK KİTÂBELERİ

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKTÜRK KİTÂBELERİ

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKTÜRK KİTÂBELERİ

YAYIMA HAZIRLAYAN
A. Ekber Sayın

EDİTÖR
Musa Ebrar Çetindil

KAPAK GÖRSELİ
Kül Tigin Kitâbesi

KAPAK TASARIM
FOLX

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Mayıs 2021 - 1. Basım

ISBN
978-625-7419-08-6

SERTİFİKA NO
40675

Kapra Yayıncılık,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad.,
No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 522 48 45

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar dışında metin ya da görseller yayınevinin izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

GÖKTÜRKLER **5**

GÖKTÜRK KİTÂBELERİ **9**

GÖKTÜRK YAZISI **11**

KÜL TİGİN VE KİTÂBESİ **13**

Güney Yüzü 15

Doğu Yüzü 23

Kuzey Yüzü 41

Kuzeydoğu Yüzü 49

Güneydoğu Yüzü 53

Güneybatı Yüzü 57

Batı Yüzü 61

BİLGE KAĞAN VE KİTÂBESİ **65**

Doğu Yüzü 67

Güneydoğu Yüzü 89

Güney Yüzü 93

Kuzey Yüzü 99

Batı Yüzü 107

Güneybatı Yüzü 111

TUÑ YUKUK VE KİTÂBESİ **115**

Tuñ Yukuk I. Taş: Batı Yüzü 117

Tuñ Yukuk I. Taş: Güney Yüzü 121

Tuñ Yukuk I. Taş: Doğu Yüzü 127

Tuñ Yukuk I. Taş: Kuzey Yüzü 131

Tuñ Yukuk II. Taş: Batı Yüzü 137

Tuñ Yukuk II. Taş: Güney Yüzü 141

Tuñ Yukuk II. Taş: Doğu Yüzü 145

Tuñ Yukuk II. Taş: Kuzey Yüzü 149

SÖZLÜKÇE **153**

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKTÜRKLER

I. Göktürk Devleti, 550-552 yıllarında Ruan Ruan Devleti'ni deviren Bumin Kağan öncülüğünde kurulmuştur. İkili devlet sistemiyle yönetilen Göktürk Devleti, Doğu ve Batı olmak üzere iki idari kısma ayrılır. Doğu idari bölgesi, devletin ana merkezidir.

I. Göktürk Devleti, Doğu'da Bumin Kağan, Batı'da ise İstemi Yabgu tarafından yönetilir. Bumin Kağan döneminde sınırlar genişlemeye başlar, Kara Kağan ve Mu Kan Kağan dönemlerinde de bu ilerleme devam eder. Ulaşılmış en geniş sınırlar, Azak Denizi'nden, Çin'in güneyine kadardır. I. Göktürk Devleti, özellikle Mu Kan Kağan devrinde dönemin en güçlü devletlerinden birisi hâline gelir.

I. Göktürk Devleti, 630 yıllarında Çin'le savaşıp yenilince, ülkenin doğu kısmı Çin'in esaretine girer. 659 yılında devletin batı kısmı da Çin sınırlarına dâhil olur. Göktürkler yaklaşık elli sene Çin esareti altında yaşar. Ufak çaplı bağımsızlık ayaklanmaları olsa da mutlak özgürlüğe ulaşmaları için biraz daha beklemeleri gerekir. 680 yılında Kutlug Kağan, Çin'e karşı yürüttüğü özgürlük mücadelesini kazanarak II. Göktürk Devleti'ni kurar.

II. Göktürk Devleti'nin kurucusu Kutlug Kağan, devletin teşkilatlandırılması ve Göktürklerin toplumsal anlamda yeniden bir bütün oluşturabilmeleri için ciddi çalışmalarda bulunmuştur. Bu yüzden Kutlug Kağan'a, "illeri bir araya getiren hükümdar", İl Teriş Kağan unvanı verilir. Kutlug Kağan'ın verdiği mücadeleler, Tuñ Yukuk tarafından da desteklenir.

Levent Şahverdi Arşivi

İl Teriş Kağan 692 yılında vefat ettiğinde oğulları küçük olduğu için kardeşi Kapgan Kağan tahta çıkar ve 716 yılına kadar hükümdarlık yapar. Öldüğünde oğlu İnel tahta geçmeye çalışır; fakat İl Teriş Kağan'ın oğlu Kül Tigin tarafından engellenir. Önce Kül Tigin, daha sonra ise diğer kardeşi Bilge Kağan ülkeyi yönetir. Böylece Göktürklerin egemenliği 745 yılına kadar devam eder. Bu yıllarda II. Göktürk Kağanlığı'na tâbi olarak yaşayan Uygurların çıkarttığı büyük isyanlar neticesinde devlet parçalanmış ve tarih sahnesinden çekilerek yerini Uygur Kağanlığı'na bırakmıştır.

Göktürkler "yurt" adını verdikleri çadırlarda yaşamışlardır. Bu çadırlar kolay taşınabildiği için hızlı hareket kabiliyeti sağlıyor ve meraların kontrolünü kolaylaştırıyordu.

Göktürklerde sanat faaliyetleri de oldukça gelişmiştir. Moğolistan ve civarında, Türk coğrafyasının kadîm anavatanında yapılan arkeolojik kazılarda, çok sayıda heykel, üzerinde yazıların bulunduğu taş ve ağaç kabuklarıyla birlikte madeni para gibi materyaller bulunmuştur.

Günümüz meclislerini andıran ve "toy" adı verilen toplantılarda kararlar danışma usulüyle alınırdı. Ayrıca "toy" meclislerinde pek çok tören icra edilir; millî, dinî kutlamalar eşliğinde ziyafetler verilirdi. Bu meclislere katılan "beg/bey" unvanlı "toygun" denilen kişiler, bir nevi diplomat vazifesi görürdü. Kağanların olmadığı zamanlarda hükümdarın eşi "hatun" bu meclisleri yönetir, bazen de vezir olarak görevlendirilen "ayguçı" unvanlı danışmanlarla toplantı yürütülürdü. Şüphesiz bu danışmanların en önemlisi, Tuñ Yukuk'tur.

Bilge Kağan, şehirleri yerleşik toplumlardaki gibi surlarla çevirmek ister; Taoizm ve Budizm gibi dinlerin kabul edilmesini kurultaylarda beylere öneri olarak sunar. Tuñ Yukuk, Bilge Kağan'a bu konuda karşı çıkan tek kişidir. Çünkü Türklerin "töresinin" gelenek ve göreneklerinin buna uygun olmadığını, eğer kabul ederlerse yok olacaklarını öne sürer.

Levent Şahverdi Arşivi

Herkes ona hak verdiği için bu öneri kabul edilmez. Tuñ Yukuk, birçok defa Türklerin yerleşik hayata uygun olmadıklarını da vurgulamıştır.

Göktürklerin ekonomisi genellikle hayvancılığa dayanırdı. Yaşadıkları bölge uçsuz bucaksız bozkırlardan oluştuğu için en çok küçükbaş hayvan yetiştirilirdi. Bunların yanı sıra yağma ve savaş ganimetleri, küçük ölçekte tarım ve ticaret faaliyetleri başlıca geçim kaynaklarıydı. Aynı zamanda avcılık da Göktürk ekonomisi ve kültüründe önemli bir yere tutar.

At, Göktürklerde önemli bir yere sahiptir. Hem savaşlarda hem de çeşitli gündelik işlerde atlar ön plandadır. El sanatları olarak dağlardaki madenleri işleyip koşum takımları, zırhlar, silahlar ve günlük işlerde kullanmak üzere çeşitli araç gereçler yaparlar. Savaş alanında ön plana çıkansa oktur. Son olarak, Çin'den Batı dünyasına uzanan tarihî İpek Yolu'nun bölge ticaretinde büyük bir etkisi vardır. Göktürkler de tarihî İpek Yolu bağlantılarının kontolü ve denetimi sayesinde Çin'le ipek, kumaş ve çeşitli emtiaların ticaretini yapmışlardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKTÜRK KİTÂBELERİ

Türkçenin yazılı ilk kaynağı olarak gösterilen Göktürk Kitâbeleri, II. Göktürk Devleti döneminden günümüze kalan en önemli kültür mirasımızdır. Günümüzde Moğolistan sınırları içerisinde bulunan kitâbeler, taşlara kazınmıştır. Bunlardan en önemlileri; Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tuñ Yukuk kitâbeleridir. Bu kitâbelerin içerikleri, edebî yönden oldukça zengindir. Bütün bir milletin hikâyesini ve kültürünü anlatır. Kül Tigin ve Bilge Kağan'ın adına yazılan kitâbeler, Bilge Kağan tarafından söylenmiş ve yeğeni Yollug Tigin tarafından taşa kazınmıştır. Tuñ Yukuk Kitâbesi bizzat Tuñ Yukuk tarafından söylenmişse de yazıyı taşa kazıyanın kim olduğu bilinmemektedir.

Kitâbeler, Ruslara esir düşen İsveçli Subay Strahlenberg tarafından keşfedilmiştir. Strahlenberg, esareti sırasında, Orhun Nehri yatağında coğrafî incelemeler yaparken birtakım balbal ve kitâbelerle karşılaşır. Bilim dünyasına da tanıtır. Kitâbelerin okuma ve çözümlenmesinde ise en büyük pay V. Radloff ve V. Thomsen'a aittir.

Göktürk harfli metinler üzerine Türkiye'de yapılan ilk çalışma Şemseddin Sâmi'ye aittir, ancak yayımlanmamıştır. Daha sonra Necip Âsım Yazıksız, *En Eski Türk Yazısı* ve Thomsen yayımını esas alarak *Orhun Âbideleri* adıyla iki eser neşreder. Necip Âsım'dan sonra Hüseyin Namık Orkun tarafından da çalışmalar yapılır. Türk dil bilimcileri arasında *Göktürk Kitâbeleri*'ne dair en kapsamlı çalışmalar, Muharrem Ergin ve Talat Tekin tarafından yapılmıştır. Ahmet Bican Ercilasun'un *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları* adlı eseri de bu alanda son yıllarda yayımlanan kıymetli çalışmalar arasındadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKTÜRK YAZISI

Başta Orhun ~ Orkun, Göktürk, Köktürk gibi isimlerle anılan Göktürk alfabesi, Göktürk milleti ve diğer eski Türkler tarafından kullanılmıştır. Bu alfabe 4 ünlü ve 38 harften oluşur.

7. yüzyıl sonlarından 12. yüzyıla kadar kullanıldığı bilinen bu alfabe ve yazı sisteminin kökeni konusunda çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin başlıcaları Grek, Sami, Aramî ve Türk kökenli olduğunu söyleyen görüşlerdir. Diğer Türk kitâbelerinde daha fazla "tamga" yani harf kullanılmışsa da Göktürk alfabesinde bu sayı 38 tamgada sistematize edilmiştir. Bazı araştırmacılar bu harflerin dans yahut çeşitli nesnelerden meydana gelip hiyeroglif usulü oluşturulduğunu söyler. Fakat bu görüş bilim alanında genel kabul görmemiştir.

Bilge Kağan, Kül Tigin ve Tuñ Yukuk Kitâbeleri, Göktürk yazı sistemi ve alfabesinin ana hatlarını oluşturur. Bu alanda dikkate değer çalışmalara ise ancak 19. yüzyılda başlanmıştır.

Göktürk yazısı, Yenisey bölgesinde 6. yüzyıl civarında kullanıldığı gibi, 8. yüzyılda Göktürklerde ve 16. yüzyıla kadar devam eden Uygur kültür sahasında da varlığını devam ettirmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KÜL TİGİN VE KİTÂBESİ

Kül Tigin, II. Göktürk Devleti'nin ilk hükümdarı Kutlug Kağan'ın oğlu, Bilge Kağan'ın kardeşidir. Kitâbelerde Kül Tigin'in 730 yılı civarında, 47 yaşında öldüğü bilgisi aktarılır. Bu bilgiye dayanarak doğum yılının 684 olduğu çıkarımı yapılabilir.

Kül Tigin'in ağabeyi Bilge Kağan tarafından diktirilen bu kitâbede, II. Göktürk Devleti'ni kuran kahramanların ülkelerini korumak için verdikleri mücadeleler dile getirilir. Ayrıca o bölgede yaşayan Türklere çeşitli uyarılar yer alır. Çinlilerin tatlı sözlerine, yumuşak kumaşlarına kandıklarında kendilerini bekleyen tehlikeler haber verilir, Türk Kağanlığı'nın birlik ve beraberlik içinde bulunması gerektiğine dikkat çekilir.

Mermer bir taş üzerine yazılan kitâbenin bir yüzü Çince olmak üzere toplam dört yüzü bulunur. Boyu, yaklaşık 375 cm'dir. Kitâbenin asıl hâlinde alttan sabitlenen bir kaplumbağa heykeli vardır. Günümüzdeyse granit taşından bir destek yardımıyla ayakta durması sağlanmaktadır. Kitâbeyi bulan, Rus Türkolog Nikolay Yadrintsev'dir.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. tengri teg tengride bolmış türk bilge ḳaġan bu ödke olurtum sabımın tüketi eşidgil ulayu iniygünüm oġlanım biriki oġuşum budunum biriye şadpıt begler yırıya tarḳat buyruḳ begler otuz [tatar]

2. toḳuz oġuz begleri budunı bu sabımın edgüti eşid katıġdı tıngla ilgerü kün toġsıḳ[ḳ]a birigerü kün ortusıngaru ḳurıġaru kün batsıḳınga yırıġaru tün ortusıngaru anda içreki budun

[ḳop] m[ang]a k[örür bunç]a budun

3. ḳop itdim ol amtı añıg yoḳ türk ḳaġan ötüken yış olursar ilte bung yoḳ ilgerü santung yazıḳa tegi süledim taluyḳa kiçig tegmedim birigerü toḳuz ersinke tegi süledim tüpütke kiçig [teg]medim ḳurıġaru inçü ög[üz]

4. keçe temir ḳapıġka tegi süledim yırıġaru yir bayırḳu yiringe tegi süledim bunça yirke tegi yorıtdım ötüken yışda yig idi yoḳ ermiş il tutsıḳ yir ötüken yış ermiş bu yirde olurup tabġaç budun birle

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Tanrı gibi Tanrı'dan olmuş Türk Bilge Kağanım; bu zamanda tahta oturdum. Sözümü sonuna kadar dinleyin. Özellikle küçük erkek kardeşim, evladım, güneydeki halkım ve milletim! Güneyde duran şadpıt beyleri, kuzeydeki Tarkat yönetici beyleri, Otuz Tatar

(2) Dokuz Oğuz beyleri halkı ve milleti! Bu sözlerimi iyice işitin, dikkatle dinleyin! Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzede gece ortasına kadar; bunlar içindeki milletler hep bana bağlıdır, tâbidir. Bunca milleti

(3) hep teşkilatlandırdım. Şu an kötü hâlde değil. Türk kağanı Ötüken Dağları'nda oturup hükmederse ülkede sıkıntı olmaz. Doğuya Şantung Ovası'na değin ordu gönderdim, denize az ulaşmadım. Güneyde Tokuz Ersin'e değin ordu yürüttüm, Tibet'e az ulaşmadım. Batıda İnci Irmağı'nı

(4) geçerek Demir Kapı'ya dek ordu yürüttüm. Kuzeyde Yir Bayırku topraklarına dek ordu yürüttüm. Bunca yere kadar ordularımı yürüttüm. Ötüken Dağları'ndan daha iyi (bir yer) yokmuş. Ülke tutacak yer Ötüken Dağları imiş. Burada oturup Çin milletiyle

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

5. tüzültüm altun kümüş işgiti ḳutay bungsuz ança birür tabġaç budun sabı süçig aġısı yımşaḳ ermiş süçig sabın yımşaḳ aġın arıp ıraḳ budunuġ ança yaġutır ermiş yaġuru ḳonduḳda kisre añıġ bilig anda öyür ermiş

6. edgü bilge kişig edgü alp kişig yorıtmaz ermiş bir kişi yangılsar oġuşı budunı ebi eşükinge tegi ḳıdmaz ermiş süçig sabınga yımşaḳ aġısınga arturup öküş türk budun öltüg türk budun ölsiking biriye çoġay yış tögültün

7. yazı ḳonayın tiser türk budun ölsikig anda añıġ kişi ança boşġurur ermiş ıraḳ erser yablak aġı birür yaġuk erser edgü aġı birür tip ança boşġurur ermiş bilig bilmez kişi ol sabıġ alıp yaġuru barıp öküş kişi öltüg

8. ol yirgerü barsar türk budun ölteçi sen ötüken yir olurup arḳış tirkiş ısar neng bunguġ yoḳ ötüken yış olursar bengü il tuta olurtaçı sen türk budun tokurḳaḳ sen açsıḳ tosıḳ ömez sen bir todsar açsıḳ ömez sen antaġıngın

9. üçün igidmiş ḳaġangın sabın almatın yir sayu bardıġ ḳop anda alḳıntıġ arıltıġ anda kalmışı yir sayu ḳop toru ölü yorıyur ertig tengri yarlıḳaduḳın üçün [ö]züm kutum bar üçün kaġan olurtum ḳaġan olurup

Levent Şahverdi Arşivi

(5) anlaşma yaptım. Altını, gümüşü, ipeği, kumaşı sorun çıkarmadan ona, anlaşmaya göre veriyor. Çin milletinin sözü tatlı, ipeklisi yumuşakmış. Tatlı sözle, yumuşak ipekliyle kandırıp uzak halkları öylece yaklaştırırmış. Yaklaşıp yerleştikten sonra, kötü düşünceleri o zaman düşünürmüş.

(6) İyi bilge kişileri, iyi yiğit kişileri yürütmezmiş. Bir kişi yanılsa, suç işlerese, halkı, milleti, evine eşiğine kadar canına kıymazmış. Tatlı sözlerine, yumuşak ipeklerine kanıp Türk milleti çok öldün. Türk milleti, öleceksin! Güneyde Çogay Dağları'na, Tögültün

(7) Ovası'na yerleşeyim dersen, Türk milleti, öleceksin! Orada kötü kişiler şöyle öğretirlermiş; "Uzaksa kötü mal veriyorlar, yakınsa iyi mal veriyorlar" diye öylece öğretiyorlarmış. Cahil kişiler o sözlere inanıp yakına gidince çoğunuz öldünüz!

(8) O yerlere gidersen Türk milleti, öleceksin! Ötüken topraklarında oturup kervan gönderirsen hiç sıkıntın olmaz. Ötüken Dağları'nda otururbut sonsuza değin ülke sahibi olacaksın ve idâre edeceksin. Türk milleti, tokluğun değerini bilmezsin. Acıkacak olduğunu, doyacak olduğunu düşünmezsin. Bir doydun mu bir daha açlık düşünmezsin. Böyle olduğun

(9) için, seni yedirip besleyip doyurmuş kağanının sözünü almadan her yere gittin. Oralarda hep zorlandın, yok edildin ve perişan oldun. Kalanlarınız her tarafta çokca zayıflayarak, ölerek yürüyüp duruyordunuz. Tanrı istediği için, kendim devlete layık olduğum için, kağan olarak tahta çıktım. Kağan olarak tahta çıkıp

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

10. yoḳ çıġañ budunuġ ḳop kubratdım çıġañ budunuġ bay kıldım az budunuġ öküş ḳıldım azu bu sabımda igid bar ġu türk begler budun bunı eşiding türk [budun ti]rip il tutsıḳın-gın bunda urtum yangılıp ölsikingin yime

11. bunda urtum neng neng sabım erser bengü taşka urtum angar körü biling türk amtı budun begler bödke körügme begler gü yangıltaçı siz men b[enggü taş tokıtdım Tabġ] aç kaġanda bedizçi kelürtüm bedizet[t]im mening sabımın sımadı

12. tabġaç ḳaġanıng içreki bedizçig ıtı angar adınçıġ bark yaraturtum için taşın adınçıġ bediz urturtum taş toḳıtdım köngülteki sabımın u[rturtum ... on ong oğlıng]a tatınga tegi bunı körü biling benggü taş

13. toḳıtdım b[u ... il] erser ança taḳı erig yirte irser ança erig yirte benggü taş toḳıtdım bitid[d]im anı körüp ança biling ol taş [ ]dım bu bitig bitigme atısı yol[l]uġ t[igin]

Levent Şahverdi Arşivi

(10) yoksul, fakir milleti hep bir araya getirttim. Yoksul milleti zenginleştirdim. Az milleti çoğalttım. Yoksa, bu sözlerimde yalan var mı? Türk beyleri milleti, bunları işitin! Türk milletini toplayıp (nasıl) ülke olup (bir araya geleceğini) buraya yazdım. Kanıp, yanılıp öleceğini yine

(11) buraya yazdım. Her ne sözüm varsa sonsuz kalacak kitâbeye yazdım. Ona bakarak bilin. Şimdiki Türk milleti ve beyleri, şimdi, bu zamanda tâbi beyler olarak mı yanılacaksınız? Ben sonsuz kalacak taş yazdırdım, diktirdim Çin kağanından ressam, heykeltıraşçı getirttim, resimlettim (yaptırdım). Benim sözümü kırmadı.

(12) Çin kağanlığının kendisine ait ressamı, heykeltıraşçıyı gönderdi. Ona farklı özel türbe, bark yaptırdım. İçine dışına özgün farklı süslemeler, resimler yaptırdım. Taş yazdırdım. Gönüldeki sözlerimi kazıttım ... On Ok oğullarına, yabancına değin buna bakarak bilin. Sonsuza kadar kalacak taş

(13) yazdırdım Ulaşılabilir ne kadar yer varsa o kadar ulaşılabilir sonsuza kadar kalacak taş yazdırdım. Ona bakıp ona göre bilin. O taş dım. Bu yazıyı yazanın adı Yollug Tigin.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

DOĞU YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. üze kök teṉgri asra yaġız yir ḳılınduḳda ikin ara kişi oġlı kılınmış kişi oġlında üze eçüm apam bumın ḳaġan istemi ḳaġan olurmış olurupan türk budunuṉg ilin törüsin tuta birmiş iti birmiş

2. tört buluṉg kop yaġı ermiş sü sülepen tört buluṉgdakı budunuġ kop almış kop baz kılmış başlıġıġ yükündürmiş tizligig sökürmiş ilgerü ḳadırḳan yışḳa tegi kirü temir ḳapıġḳa tegi ḳondurmuş ikin ara

3. idi oksuz kök türk ança olurur ermiş nilge ḳaġan ermiş alp kaġan ermiş nuyruḳı yime bilge ermiş erinç alp ermiş erinç begleri yime budum yime tüz ermiş anı üçün ilig ança tutmış erinç ilig tutup törüg itmiş özi ança

4. kergek bolmış yoġçı sıġıtçı öṉgre kün toġsıḳda bökli çöl[l]üg il tabġaç tüpüt apar purum ḳırḳız üç ḳurıḳan otuz tatar ḳıtañ tatabı bunça budun kelipen sıġtamış yoġlamış antaġ külüg kaġan ermiş anda kisre inisi kaġan

5. olmış erinç oġlıtı kaġan bolmış erinç anda kisre inişi eçisin teg kılınmaduk erinç oġlı kaṉgın teg ḳılınmaduḳ erinç biligsiz ḳaġan olurmış erinç yablaḳ kaġan olurmış erinç buyruḳı yime biligsiz erinç yablaḳ ermiş erinç

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Üstte mavi gök, altta kara yer yaratıldığında, ikisi arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlunun üzerine atalarım Bumın Kağan, İstemi Kağan hüküm sürmüş. Tahta çıkarak Türk milletinin ülkesini töresini tutuvermiş, düzenleyivermişler.

(2) Dört taraf hep düşmanmış. Ordu yürütüp dört taraftaki halkları hep almışlar, hep kendilerine bağlamışlar. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüşler. Doğuya Kadırkan Dağları'na değin, batıda Demir Kapı'ya değin halkları yerleştirmişler. İkisi arasında

(3) pek düzensiz Gök Türk öylece hüküm sürüyorlarmış, oturuyorlarmış. Bilgili kağan imiş; alp, cesur kağanmış. Yöneticileri de şüphesiz bilgiliymiş; alp, cesurmuş. Beyleri de halkı da doğru dürüst imiş. Onun için ülkeyi şüphesiz öylece yönetmişler. Ülkeyi tutup töreyi düzenlemişler. Öylece

(4) vefat etmişler. Yasçı, ağlayıcı, doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar, Roma, Kırgız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtany, Tatabı, bunca halklar gelip ağlamışlar, yas tutmuşlar. Öyle meşhur kağanmış. Ondan sonra küçük kardeşi kağan

(5) olmuş, evlatları kağan olmuş. Ondan sonraki küçük kardeşi büyük kardeşi gibi yaratılmadılar; oğulları, babaları gibi yaratılmadılar. Cahil, bilgisiz kağanlar tahta çıkmış, kötü kağanlar hüküm sürmüştür. Yöneticileri de yine bilgisizmiş, kötüymüş.

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

6. begleri budunı tüzsüz üçün tabġaç budun tebligin kürlüg üçün armaḳçısın üçün inili eçili kingüşürtükin üçün begli budunlıġ yongşurtukın üçün Türk budun illedük ilin ıçġınu idmiş

7. kaġanladuk kaġanın yitürü ıdmış tabġaç budunka beglik urı oġlın kul boldı işilik ḳız oġlın küng boldı türk begler türk atın ıtı. tabġaçgı begler tabġaç atın tutupan tabġaç ḳaġanḳa

8. körmiş elig yıl işig küçüg birmiş ilgerü kün toġsıḳda bökli kaġanka tegi süleyü birmiş ḳurıġaıu temir ḳapıġka tegi süleyü birmiş tabġaç ḳaġanḳa ilin törüsin alı birmiş türk ḳara ḳamaġ

9. budun ança timiş illig budun ertim ilim amtı ḳanı kimke ilig kazġanur men tir ermiş ḳaġanlıġ budun ertim ḳaġanım ḳanı ne kaġanḳa işig küçüg birür men tir ermiş ança tip tabġaç kaġanka yaġı bolmış

10. yaġı bolup itinü yaratunu umaduḳ yana içikmiş bunça işig küçüg birtükgerü saḳınmatı türk budun ölüreyin uruġsırataym tir ermiş yokadu barır ermiş üze türk tengrisi türk ıduḳ yiri

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(6) Beyleri ve halkı doğru dürüst olmadığı için, Çin milleti düzenbaz, içten pazarlıklı olduğu için, hilekâr olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, beylerle halkı birbirine çekiştirttiği için Türk milleti, ülke yaptığı ülkesini elden çıkarmış,

(7) kağan yaptığı kağanını yitirivermiş. Bu yüzden Çin milletine, bey olmaya layık erkek evlatları kul oldu, hanım olmaya layık kız evlatları da cariye oldu. Türk beyleri Türk adını bıraktı. Çin'deki beyler Çin adlarını alarak Çin kağanına

(8) tâbi olmuşlar. Elli yıl hizmet etmişler. Doğuda gün doğusunda Bökli kağana değin ordu yürütmüşler. Batıda Demir Kapı'ya değin ordu göndermiş. Çin kağanı için onların ülkelerini, töresini alıvermiş. Türk avam tabakası

(9) halkı şöyle demiş: "Ülkesi olan millet idim, ülkem şimdi nerede? Kim için ülkeler kazanıyorum?" der imiş. "Kağanlı millet idim, kağanım nerede? Hangi kağana hizmet ediyorum?" der imiş. Öylece diyip Çin kağanına düşman olmuş.

(10) Düşman olmuş ama kendisini nizama sokup düzenlemeye muktedir olmadığından tekrar teslim olmuş. Bunca işi gücü verdiklerini düşünmeden, "Türk milletini öldüreyim, kökünü kurutayım," der imiş. Türk halkı yok olmak üzereymiş. Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutsal yeri

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

11. subı ança itmiş türk budun yoḳ bolmazun tiyin budun bolçun tiyin ḳaṅgım iltiriş ḳaġanıġ ögüm ilbilge ḳatunuġ teṅgri töpüsinde tutup yügerü kötürmiş erinç ḳaṅgım ḳaġan yiti yigirmi erin taşıḳmış taşra

12. yorıyur tiyin kü eşidip balıkdaḳı taġıḳmış taġdaḳı inmiş tirilip yitmiş er bolmış teṅgri küç birtük üçün ḳaṅgım kaġan süsi böri teg ermiş yaġısı koñ teg ermiş ilgerü kurıġaru sülep ti[r]m[iş] ḳubrat[mış] [ḳ]amaġı

13. yiti yüz er bolmış yiti yüz er bolup ilsiremiş ḳaġansıramış budunuġ küṅgedmiş ḳuladmış budunuġ türk törüsin ıçğınmış budunuġ eçüm apam törüsinçe yaratmış boşğurmış. tölis tarduş [budunuġ anda itmiş]

14. yabġuġ şadıġ anda birmiş biriye tabġaç budun yaġı ermiş yırıya baz kaġan tokuz oġuz budun yaġı ermiş ḳırḳız ḳurıkan otuz tatar kıtañ tatabı ḳop yaġı ermiş ḳaṅgım kaġan bunça ...

15. ḳırk artuḳı yiti yolı sülemiş yigirmi süṅgüş süṅgüşmiş teṅgri yarlıkaduḳ üçün illigig ilsiretmiş ḳaġanlıġıġ ḳaġansıratmış yaġıġ baz kılmış tizligig sökürmiş başlıġıġ yükündü[rmiş ḳaṅgım ḳaġan ança ilig]

Levent Şahverdi Arşivi

(11) suyu şöyle yapmış: Türk milleti yok olmasın diye, millet var olsun diye, babam İl Teriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu Tanrı, tepelerinden tutup yukarı kaldırmış. Babam kağan on yedi erle başkaldırmış. (Çin'den) dışarıya

(12) yürüyor diye ses işitince şehirdekiler dağa çıkmış, dağdakiler inmiş, toplanıp yetmiş er olmuşlar. Tanrı güç verdiği için babam kağanın askerleri kurt gibiymiş; düşmanıysa koyun gibiymiş. Doğuya, batıya ordu yürütüp (Türkleri) derleyip toplamış. Hepsini toplasan

(13) yedi yüz er olmuş. Yedi yüz er olunca, devletsizleşmiş, kağansızlaşmış milleti, cariye olmuş, köle olmuş milleti; Türk töresini bırakmış milleti, atalarımın töresince yaratmış, yetiştirmiş ve eğitmiş. Tölis, Tarduş halklarını o vakit düzenlemiş.

(14) Yabguyu, şadı o zaman tayin etmiş. Güneyde Çin milleti düşmanmış. Kuzeyde Baz Kağan ve Dokuz Oğuz halkı düşmanmış. Kırgız, Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtany, Tatabı hep düşmanmış. Babam kağan bunca milleti ...

(15) Kırk yedi kez ordu yürütmüş, yirmi savaş yapmış. Tanrı buyurduğu için ülkesi olanı ülkesizleştirmiş, kağanlıyı kağansızlaştırmış, düşmanı tâbi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş. Babam kağan bunca ülkeyi,

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

16. törüg kazġanıp uça barmış ḳangım ḳaġanka baz kaġanıġ balbal tikmiş ol törüde üze eçim kaġan olurtı eçim kaġan olurupan türk budunuġ yiçe itdi igit[t]i çıġañıġ [bay ḳıldı azıġ öküş ḳıldı]

17. eçim kaġan olurtuḳda özüm tarduş budun üze şad ertim eçim kaġan birle ilgerü yaşıl ögüz santung yazıḳa tegi süledimiz ḳurıġaru temir ḳapıġka tegi süledimiz kögmen aşa ḳı[rḳız yiringe tegi süledimiz]

18. ḳamaġı biş otuz süledimiz üç yigirmi süngüşdümüz illigig ilsiretdimiz ḳaġanlıġıġ ḳaġansıratdımız tizligig sökürtümüz başlıġıġ yükündürtümüz türgiş kaġan türkümüz [budunumuz erti bilmedükin]

19. üçün bizinge yangıl[d]uḳın üçün ḳaġanı ölti buyruḳı begleri yime ölti on oḳ budun emgek körti eçümüz apamız tutmış yir sub idisiz bolmazun tiyin az budunuġ itip yar[atıp ...]

20. bars beg erti ḳaġan atı bunda biz birtimiz singilim ḳunçuyuġ birtimiz özi yangıldı kaġanı ölti budunı küng kul boldı kögmen yir sub idisiz ḳalmazun tiyin az ḳırḳız budunuġ yarat[ıp keltimiz süngüşdümüz ... ilin]

Levent Şahverdi Arşivi

(16) töreyi kazanıp, uçup gitmiş (vefat etmiş). Babam kağan için en başta Baz Kağanı balbal olarak dikmişler. O töre üzerine (amcam) kağan olarak tahta çıktı. Babamın küçük kardeşi kağan olup tahta çıkarak Türk milletini tekrar düzenledi, besledi. Yoksulu zenginleştirdi; azı çoğalttı.

(17) Amcam kağan tahta çıktığında kendim Tarduş halkı üzerinde şad idim. Amcam kağanla doğuda Sarırmak'a, Şantung Ovası'na değin ordu yürüttük. Batıda Demir Kapı'ya değin ordu yürüttük. Kögmen'i aşarak Kırgız ülkesine değin ordu yürüttük.

(18) Toplamda yirmi beş defa ordu yürüttük, sefer yaptık. On üç defa savaştık. Ülkeliyi ülkesiz bıraktık, kağanlıyı kağansızlaştırdık. Dizliye diz çöktürdük, başlıya baş eğdirdik. Türgiş kağanlığı Türkümüz, milletimiz idi. Bilmedikleri

(19) için, bize karşı yanlış hareket ettiği için kağanı öldü. Yöneticileri ve beyleri de öldü. On Ok halkı eziyet çekti. Atamızın tutmuş olduğu yer su sahipsiz kalmasın diye Az halkını düzene sokup örgütleyerek ...

(20) Bars Bey idi. Kağan unvanını o zaman biz verdik. Küçük kız kardeşim prensesi verdik. Kendisi yanıldı, kağanı öldü, halkı cariye, köle oldu. Kögmen yeri, suyu sahipsiz kalmasın diye Az ve Kırgız halklarını düzene sokup geldik. Savaştık ... ülkesini

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

21. yana birtimiz ilgerü ḳadırḳan yışıġ aşa budunuġ ançа ḳondurtumuz ançа itdimiz ḳurıġaru kengü tarmanḳa tegi türk budunuġ ançа ḳondurtumuz ançа itdimiz ol ödke ḳul kulluġ bolmış erti [küng künglüg bolmış erti inişi eçisin bilmez erti oġlı kangın bilmez erti.]

22. ançа kazġanmış itmiş ilimiz törümüz erti türk oġuz begleri budun eşiding üze tengri basmasar asra yir telinmeser türk budun ilingin törüngin kim artatı [udaçı erti] türk budun ertin

23. ökün küregüngün üçün igidmiş bilge ḳaġanıngın ertmiş barmış edgü ilinge kentü yangıldıġ yablak kigürtüg yaraklıġ ḳandın kelip yaña iltdi süngüglüg ḳandın kelipen süre iltdi ıduḳ ötüken y[ış budun bardıġ ilgerü barıġma]

24. bardıġ kurıġaru barıġma bardıġ barduḳ yirde edgüg ol erinç ḳaning subça yügürti süngüküng taġça yatdı beglik un oğlung ḳul boldı işilik kız oğlung küng boldı bilmedük üçün [yablakırngın üçün eçim kaġan uça bardı]

25. başlayu ḳırkız ḳaġanıġ balbal tikdim türk budunuġ atı küsi yoḳ bolmazun tiyin kangım kaġanıġ ögüm katunuġ kötürmiş tengri il birigme tengri türk budun atı küsi yoḳ bolmazun [tiyin özümin ol tengri]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(21) tekrar geri verdik. Doğuda Kadırkan Dağları'nı aşarak milletleri öylece yerleştirdik, öylece düzene soktuk. Batıda Kengü Tarman'a dek Türk milletini aynı şekilde yerleştirdik, öylece düzene soktuk. O zaman kullar, kul sahibi olmuştu. Cariyeler, cariye sahibi olmuştu. Küçük kardeş büyük kardeşini bilmezdi, oğullar babalarını bilmezdi.

(22) Böyle kazanılmış, düzene sokulmuş ülkemiz, devletimiz vardı. Türk, Oğuz beyleri, milleti, işitin! Üstteki gök çökmedikçe, altta yer delinmese, Türk milleti, ülkeni töreni kim bozabilirdi? Türk milleti, vazgeç, kendine gel ve

(23) pişman ol! Disiplinsizliğin yüzünden, seni beslemiş bilgili kağanınla, hür ve rahat iyi ülkene karşı kendin hata ettin, kötülük getirdin. Silahlılar nereden gelip dağıtarak gönderdiler? Mızraklılar nereden gelerek sizi sürerek uzaklaştırdılar? Kutsal Ötüken toprağının halkı, gittin. Doğuya gidenleriniz

(24) gitti. Batıya gidenleriniz gitti. Gittiğiniz yerlerde kazancınız şudur; Kanınız su gibi aktı, kemiğiniz dağ gibi yattı. Beyliğe layık erkek evlatlarınız kul oldu, hanımlığa layık kız evlatlarınız cariye oldu. Bilmediğiniz için, sizin kötülüğünüz yüzünden amcam kağan vefat etti.

(25) Başta Kırgız kağanını balbal olarak diktim. Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağan, annem hatunu yükseltmiş Tanrı, ülke veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye beni, o Tanrı

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

26. ḳaġan olurtdı erinç neng yılsıġ budunḳa olurmadım içre aşsız taşra tonsuz yabız yablaḳ budunda üze olurtum inim Kül Tigin birle sözleşdimiz ḳangımız eçimiz ḳaz[ġanmış budun atı küsi yoḳ bolmazun]

27. tiyin Türk budun üçün tün udımadım küntüz olurmadım inim kül Tigin birle iki şad birle ölü yitü ḳazġandım ança kazġanıp biriki budunuġ ot sub ḳılmadım men [özüm ḳaġan olurtuḳuma yir sayu]

28. barmış budun ölü yitü yadaġın yalıngın yana kelti budunuġ igideyin tiyin yırıġaru oġuz budun tapa ilgerü kıtañ tatabı budun tapa birigerü tabġaç tapa uluġ sü iki yigir[mi süledim. ... süngüşdüm anda]

29. kisre tengri yarlıkazu ḳutum bar üçün ülüġüm bar üçün ölteçi budunuġ tirgürü igit[t]im yalıng budunuġ tonluġ, çıġañ budunuġ bay kıldım az budunuġ öküş kıltım ıġar illigde [ıġar ḳaġanlıġda yig kıldım tört bulungdakı]

30. budunuġ kop baz kıldım yaġısız ḳıldım ḳop manga körti işig küçüg birür bunça törüg kazġanıp inim kül tigin özi ança kergek boldı ḳangım ḳaġan uçduḳda inim kül tigin yi[ti yaşda ḳaltı ...]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(26) şüphesiz kağan olarak tahta çıkarttı. Varlıklı, zengin millete hükümdar olmadım. Karınları aç, sırtları çıplak, yemeksiz, perişan bir millete hükümdar oldum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile anlaştık. Babamızın, küçük amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın

(27) diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Küçük kardeşim Kül Tigin ile, iki şad ile ölesiye, bitesiye kazandım. Öyle kazandım ki birlik olmuş milleti ateşle su hâline getirmedim. Ben kendim kağan olarak tahta oturduğumda, her yere

(28) gitmiş olan millet ölerek, biterek yaya olarak çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye, kuzeyde Oğuz halkına doğru, doğuda Kıtañ, Tatabı halklarına doğru, güneyde Çin'e doğru on iki kez büyük ordu yürüttüm, ... savaştım. Ondan

(29) sonra, Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, talihim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti kıyafetli, yoksul milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli ülkeliden, değerli kağanlıdan daha üstün hâle getirdim. Dört bir yandaki

(30) milletleri hep tâbî kıldım, düşmansız hâle getirdim. Hepsi bana bağlandı, hizmet eder. Bunca töreyi kazanıp küçük kardeşim Kül Tigin kendisi öylece vefat etti. Babam kağan vefat ettiğinde küçük kardeşim Kül Tigin yedi yaşında kalmıştı ...

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

31. umay teg ögüm ḳatun ḳutınga inim kül tigin er at buldı altı yigirmi yaşınga eçim kaġan ilin törüsin ança ḳazġandı altı çub soġdak tapa süledimiz bozdumuz yabġaç ong tutuk biş t[ümen sü kelti, sürigüşdümüz?]

32. kül tigin yadaġın oplayu tegdi ong tutuḳ yurçın yaraḳlıġ eliġin tutdı yaraḳlıġdı kaġanka ançuladı ol süg anda yoḳ kıldımız bir otuz yaşınga çaça sengünke süngüşdümüz ang ilki tadıġıng çorung boz [atıġ binip tegdi ol at anda]

33. ölti ikinti ışbara yamtar boz atıġ binip tegdi ol at anda ölti üçünç yigen silig beging kedimlig toruġ at binip tegdi ol at anta ölti yarıḳında yalmasında yüz artuḳ oḳın urtı yüzinge başınga bir ok t[egürmedi ...]

34. tegdükin türk begler ḳop bilir siz ol süg anda yoḳ ḳıldımız anda kisre tir bayırḳu uluġ irkin yaġı boldı anı yañıp türgi yargün költe bozdumuz uluġ irkin azkıña erin tezip bardı kül tigin [altı otuz

35. yaşnga ḳırkız tapa süledimiz süngüg batımı karıġ söküpen kögmen yışıġ toġa yorıp ḳırkız budunuġ uda basdımız ḳaġanın birle songa yışda süngüşdümüz kül tigin bayırḳun[ung aḳ adġı]r[ıġ]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(31) Umay'a benzer annem hatunun talihi sebebiyle küçük kardeşim Kül Tigin erlik adını buldu. On altı yaşında, amcam kağanın ülkesini, töresini öylece kazandı. Altı Çub Soğdak'a doğru ordu yürüttük ve onları bozguna uğrattık. Çinli askerî vali Ong, beş tümen (elli bin) asker geldi, savaştık.

(32) Kül Tigin yaya bir şekilde atılıp hücum etti. Askerî vali Ong'un kaynını, silâhlı olarak elle tuttu, silâhlarıyla birlikte kağana teslim etti. O orduyu orada yok ettik. (Kül Tigin) yirmi bir yaşında iken, General Çaça'ya karşı savaştık. En önce Tadık'ın, çorun boz atına binip saldırdı. O at orada

(33) öldü. İkinci olarak Işbara Yamtar'ın boz atına binip saldırdı. O at orada öldü. Üçüncü olarak Yigen Silig Bey'in zırhlı besili atına binip saldırdı. O at orda öldü. (Kül Tigin'in) zırhından ve kaftanından yüzden fazla okla vurdular; yüzüne, başına bir tane (ok) değdirmedi. ...

(34) Nasıl saldırdığını, Türk beyleri, hep bilirsiniz. O orduyu orada yok ettik. Ondan sonra Yir Bayırku'nun ulu irkini (yöneticisi) düşman oldu. Onları püskürtüp Türgi Yargun gölünde bozguna uğrattık. Ulu irkin azıcık askerle kaçıp gitti. Kül Tigin yirmi altı

(35) yaşındayken Kırgız'a doğru ordu gönderdik, yürüttük. Mızrak batımı karı söküp, Kögmen Dağları'nı aşarak yürüyüp Kırgız halkını uykuda bastık. Kağanları ile Songa Dağında savaştık. Kül Tigin, Bayırku'nun ak aygırına

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

36. binip oplayu tegdi bir erig oḳun urtı iki erig udu aşuru sançdı ol tegdükde bayırḳunung aḳ adġırıġ udluḳın sıyu urtı ḳırḳız ḳaġanın ölürtümüz ilin altımız ol yılḳa tü[rgiş tapa altun yışıġ]

37. toġa irtiş ögüzüg keçe yorıdımız türgiş budunuġ uda basdımız türgiş kaġan süsi bolçuda otça borça kelti süngüşdümüz kül tigin başu boz at binip tegdi başġu boz ḳ[

38.] tutuz[ı] ikisin öze alduzdı anda yana kirip türgiş kaġan buyruḳı az tutukuġ elgin tutdı ḳaġanın anda ölürtümüz ilin altımız ḳara türgiş budun ḳop içikdi ol budunuġ tabarda ḳo[nturtumuz ...]

39. soġdak budun iteyin tiyin īnçü ögüzüg keçe temir kapıġka tegi süledimiz anda kisre ḳara türgiş budun yaġı bolmış kengeris tapa bardı bizing sü atı toruḳ azuḳı yoḳ erti yablaḳ kişi er[...]

40. alp er bizinge tegmiş erti antaġ ödke ökünüp kül tiginig az erin irtürü ıtımız uluġ süngüş süngüşmiş alp şalçı aḳ atın binip tegmiş ḳara türgiş budunuġ anda ölümüş almış yana yorıp ...

Levent Şahverdi Arşivi

(36) hoplayarak binip hücum etti. Bir askeri ok ile vurdu, iki askeri takip edip aşırtarak mızrakladı. Saldırdığında, Bayırku'nun ak aygırını, uyluğunu kırarak, vurdular. Kırgız kağanını öldürdük, ülkesini aldık. O yıl Türgişlere doğru Altın Dağları'nı

(37) aşarak, İrtiş Irmağı'nı geçerek yürüdük. Türgiş halkını uykuda bastık. Türgiş kağanının ordusu Bolçu'da ateş gibi, fırtına gibi geldi. Savaştık. Kül Tigin alnı beyaz boz ata binip saldırdı. Başı beyaz boz ...

(38) yakalattı. İkisini kendisi aldırdı. Sonra tekrar girip Türgiş kağanının yöneticisi Az valisini eliyle tuttu. Kağanını orada öldürdük, ülkelerini aldık. Türgiş halkı hep tâbi oldu. O halkı Tabar'a yerleştirdik ...

(39) Soğod halkını düzene sokayım diye İnci Irmağı'nı geçerek Demir Kapı'ya değin ordu yürüttük. Ondan sonra Türgiş halkı düşman olmuş. Kengeres'e doğru gittiler. Bizim askerlerimizin atları zayıftı, azıkları yoktu. Kötü insanlar er

(40) alp asker bize saldırmıştı. O zamanda pişman olup Kül Tigin'i az sayıda askerle oraya ulaşsın diye gönderdik. Büyük savaş yapmış. Türgiş halkını orada öldürmüş, yenmiş. Tekrar yürüyüp

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KUZEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. [...] birle ḳosu tutuḳ birle sünḡüşmiş erin ḳop ölürmiş ebin barımın [ḳalı]sız ḳop kelürti kül tigin yiti otuz yaşınga ḳarluk budun erür barur erkli yaġı boldı tamaġ ıduḳ başda sünḡüşdümüz.

2. [kül] tigin ol sünḡüşde otuz yaşayur erti alp salçı [aḳ]ın binip oplayu tegdi iki erig udu aşuru sançdı ḳarlukuġ ölürtümüz altımız az budun yaġı boldı ḳara ḳölte sünḡüşdümüz kül tigin bir ḳırḳ yaşayur erti alp salçı aḳın

3. binip oplayu tegdi az ilteberig tutdı az budun anda yoḳ boldı eçim kaġan ili kamşaġ boltuḳında budun ilig ikegü boltuḳında izgil budun birle sünḡüşdümüz kül tigin alp salçı aḳın binip

4. o[playu tegd]i ol at anda tüş[di] izgil [budun] ölti tokuz oġuz budun kentü budunum erti tenḡri yir bulġakın üçün yaġı boldı bir yılḳa biş yolı sünḡüşdümüz anḡ ilk toġu balıḳda sünḡüşdümüz

5. kül tigin azman akıġ binip oplayu tegdi altı erig sançdı sü [t]egişinde yitinç erig kılıçladı ikinti kuşalġukda ediz birle sünḡüşdümüz kül tigin az yaġızın binip oplayu tegip bir erig sançdı

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) [...] ile, askerî vali Koşu ile savaşmış. Askerlerini hep öldürmüş. Evini, malını eksiksiz hep getirdi. Kül Tigin yirmi yedi yaşına gelince Karluk halkı hür ve müstakil iken düşman oldu. Tamag Iduk (kutsal) tepesinde savaştık.

(2) Kül Tigin o savaşta otuz yaşındaydı. Alp Şalçı ata binip sabırsızca saldırdı. İki eri kovalayıp aşırtarak mızrakladı. Karlukları öldürdük, yendik. Az halkı da düşman oldu. Kara Göl'de savaştık. Kül Tigin otuz bir yaşındaydı. Alp Şalçı kır atına hoplayarak

(3) binip ansızın saldırdı. Az valisini tuttu. Az halkı orada yok oldu. Amcam kağanın ülkesi kargaşa içine düştüğünde; millet ile hanedan ikiye bölündüğünde; İzgil halkıyla savaştık. Kül Tigin Alp Şalçı kır atına hoplayarak binip

(4) sabırsızca akın etti. O at orada düştü. İzgil halkı öldü. Dokuz Oğuz halkı kendi milletim idi. Gökle yer bulandığı için düşman oldu. Bir yılda beş kere savaştık. En ilki Togu Balık'ta savaştık.

(5) Kül Tigin Azman kır ata hoplayarak binip ansızın saldırdı. Altı eri mızrakladı. Askerin atağında yedinci askeri kılıçladı. İkinci olarak Kuşalguk'ta Edizlerle savaştık. Kül Tigin Azların yağız atına binip, hoplayarak hücum edip bir eri mızrakladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

6. toḳuz erig egire tokıdı ediz budun anda ölti üçünç bo[l-çu]da oġuz birle sün͡güşdümüz kül tigin azman akıġ binip teg͡di sançdı süsin sançdımız ilin altımız törtünç çuş başında sün͡güşdümüz türk

7. budun adaḳ kamşatdı yablaḳ bo[ldaç]ı erti oza [k]elmiş süsin kül tigin aġıtıp ton͡gra bir oġuş alpaġu on erig tonga tigin yoġında egirip ölürtümüz bişinç ezginti kadızda oġuz birle sün͡güşdümüz kül tigin

8. az yaġızın binip tegdi iki erig sançdı b[alıḳḳ]a b[as] ıḳdı ol sü anda ö[lti] amġa korġan kışlap yazın͡ga oġuzġaru sü taşıkdımız kül tigin ebig başlayu kıt[t]ımız oġuz yaġı orduġ basdı kül tigin

9. ögsüz aḳın binip toḳuz eren sançdı orduġ birmedi ögüm ḳatun ulayu öglerim ekelerim kelin͡günüm ḳunçuylarım bun-ça yime tirigi kün͡g boldaçı erti ölügi yurtda yolta yatu ḳal-daçı ertigiz

10. kül tigin yoḳ erser ḳop ölteçi ertigiz inim kül tigin kergek boldı özüm saḳındım körür közüm kör͡mez teg bilir biligim bilmez teg boldı özüm saḳındım öd ten͡gri yaşar kişi oġlı ḳop ölgeli törümiş

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(6) Dokuz eri çevirerek vurdu. Ediz halkı orada öldü. Üçüncü olarak Bolçu'da Oğuzlarla savaştık. Kül Tigin azman kır ata binip saldırdı, mızrakladı. Askerini mızrakladık, ülkelerini aldık. Dördüncü olarak Çuş tepesinde savaştık. Türk

(7) halkın ayağı sendeledi. Perişan olacaktı. İlerleyip gelmiş ordusunu Kül Tigin püskürtüp, Tongraların bir boyu, yiğit on eri Tonga Tigin yas töreninde kuşatıp öldürdük. Beşinci olarak Ezginti Kadız'da Oğuz ile savaştık. Kül Tigin

(8) Azların yağız atına binip saldırdı. İki eri mızrakladı, çamura bastırdı. O ordu orda öldü. Amga Kalesi'nde kışlayıp ilkbaharda Oğuzlara doğru asker çıkardık. Kül Tigin'i karargâhın başında bıraktık. Düşman Oğuzlar karargâhı bastılar. Kül Tigin

(9) Ögsüz'ün kır atına binip dokuz askeri mızrakladı, karargâhı vermedi. Annem hatun sonra analarım, ablalarım, gelinlerim, prenseslerim, bunca insanın sağ kalanları cariye olacaktı. Ölmüş olanlarınız yurtta yollarda yatıp kalacaktınız.

(10) Kül Tigin yaşamasa hep ölecektiniz. Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim tasalandım. Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim tasaya daldım. Zamanı Tanrı yaşar, insanoğlu hep ölmek için yaratılmış.

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

11. ança saḳındım közde yaş kelser tıda kön͡gülte sıġıt kelser yanduru saḳındım ḳatıġdı sakındım iki şad ulayu iniygünüm oġlanım beglerim budunum közi kaşı yablak boldaçı tip sakındım yoġçı sıġıtçı ḳıtañ tatabı budun başlayu

12. udar sen͡gün kelti tabġaç kaġanda isiyi liken͡g kelti bir tümen aġı altun kümüş kergeksiz kelürti tüpüt ḳaġanda bölün kelti ḳurıya kün batsıkdaḳı soġd berçik er buḳarak uluş budunda nek sen͡gün oġul tarḳan kelti

13. on oḳ oġlum türgiş ḳaġanda makaraç tamġaçı oġuz bilge tamġaçı kelti ḳırḳız ḳaġanda tarduş inançu çor kelti bark itgüçi bediz yaratıġma bitig taş itgüçi tabġaç ḳaġan çıkanı çan͡g sen͡gün kelti

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(11) şöyle düşündüm. Gözden yaş gelse engelleyerek, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek tasalandım. Çok yas tuttum. İki şadın ve küçük kardeşimin, evladımın, beylerimin, milletimin gözü kaşı kötü olacak diyip düşündüm. Yasçı, ağlayıcı olarak Kıtañ, Tatabı halkları başta

(12) General Udar geldi. Çin kağanlığından İşiyi Likeng geldi. On binlik hazine, altın ve gümüşü eksiksiz olarak getirdi. Tibet kağanlığından vezir geldi. Batıda, gün batısındaki Soğod, Berçek Er, Buhara ülkesi halkından General Nek, Oğul Tarkan geldi.

(13) On Ok oğlum Türgiş kağanından Makaraç damgacı, Oğuz Bilge damgacı geldi. Kırgız kağanlığından Tarduş İnançu Çor geldi. Bark (türbe) yapıcı, ressam, bezeme, kitâbe yapıcısı olarak Çin kağanının kuzeni General Çang geldi.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KUZEYDOĞU YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. kül tigin koñ yılḳa yiti yigirmike uçdı toḳuzunç ay yiti otuzḳa yoġ ertürtümüz barkın bedizin bitig taş[ın] biçin yılḳa yitinç ay yiti otuzḳa ḳop alḳd[ımı]z kül tigin ö[zi?] kırk artuḳ[ı y]iti yaşı͡ng [a] bulıt bust[adı] bunça bedizçig tuygut ilteber kelü[r]ti

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Kül Tigin koyun yılında on yedinci günde uçtu, vefat etti. Dokuzuncu ayın yirmi yedinci gününde cenazesini yaptık. Türbesini, heykelini, kitâbe taşını, kitâbesini maymun yılında yedinci ay, yirmi yedinci gününde hep bitirdik. Kül Tigin kendisi kırk yedi yaşında vefat etti ... Taş ve bark yapıcıları, bunca ressam ve heykeltıraşı Tuygun İlteber getirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEYDOĞU YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. bunça bitig bitigme kül tigin atısı yol[l]uġ tigin bitidim yigirmi kün olurup bu taşḳa bu tamḳa kop yol[l]uġ tigin bitidim ıġar oġlanıngızda tayġunuriguzda yigdi igidür ertigiz uça bardıġız tengr[ide] tirigdekiçe ...

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Bunca yazıyı yazan Kül Tigin'in yeğeni Yollug Tigin, yazdım. Yirmi gün oturup bu taşa, bu duvara hep Yollug Tigin, (ben) yazdım. Değerli evladınızdan, çocuklarınızdan daha iyi beslerdiniz. Vefat ettiniz, uçup gittiniz. Gökte, hayattaki gibi ...

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEYBATI YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. kül tigining altun kümüşin ağışın barımın tör[t] yılḳ[ıs]ın ayıġma Tuyġut bu ... begim tigin yügerü teng[ri ...] taş bitidim yol[l]uġ tigin.

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Kül Tigin'in altınlarını, gümüşlerini, servetini, varlığını, dör(t binlik) at sürüsünü idare eden Tuygut bu ... beyim şehzâde yukarı Tanrı ... taş yazdım. Yollug Tigin.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

BATI YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. burıdın [s]oġod örti inim kül tigin üçün öl[ü yitü?] işig küçüg birtük üçün türk bilge ḳaġan ayuḳıḳa inim kül tiginig küzedü olurtum ınançu apa yarġan tarkan atıġ [b]irtim [an]ı ögtürt[iim]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Batıdan Soğod ayaklanmıştı. Kardeşim Kül Tigin için, öle yite hizmet verdiği için, Türk Bilge Kağan, dikkat etmek üzere, küçük kardeşim Kül Tigin'i gözeterek tahta çıktım. İnançu Apa Yargan Tarkan unvanını verdim (onu övdürdüm).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

BİLGE KAĞAN VE KİTÂBESİ

Bilge Kağan, II. Göktürk Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı İl Teriş Kağan'ın büyük oğludur. Bilge Kağan'ın, kardeşinden bir yaş büyük olduğu ve 734 yılı civarında vefat ettiği bilindiği için 683 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.

Bilge Kağan, Vezir Tuñ Yukuk'un kızıyla evlidir. 716 ile 734 yılları arasında kağanlık yapmıştır. Bilge Kağan Kitâbesi'nde bulunan metinlerin bir kısmı, Kül Tigin Kitâbesi'yle paralellik göstermektedir. Bilge Kağan Kitâbesi'nin kuzey cephesinin ilk sekiz satırıyla, Kül Tigin Kitâbesi'nin güney cephesinde bulunan ilk on bir satır aynıdır. Buna ek olarak doğu yüzündeki ilk yirmi dört satırla, Kül Tigin Kitâbesi'nin doğu yüzünde bulunan otuz satır aynıdır. Ve tıpkı Kül Tigin Kitâbesi gibi, bir cephesi Çince, diğer üç cephesi ise Türkçe yazılmıştır. Çince kısmı tamamen okunamaz haldedir.

Bilge Kağan Kitâbesi'nin bir diğer önemli özelliği ise ilk kitâbe olmasıdır. Bu sebeple okunamayan ve tahrip olan kısmı nispeten daha fazladır. Bilge Kağan Kitâbesi, vefatından bir sene sonra, yaklaşık 735 yılında oğlu Tengi Kağan tarafından dikilmiştir. Kitâbe Bilge Kağan'ın yeğeni Yollug Tigin tarafından yazılmıştır. Metinde konuşan ise genel olarak Bilge Kağan'dır. Bunun dışında yer yer Yollug Tigin'in övgüleri ve yasla ilgili sözleri de göze çarpar.

Yüksekliği 380 cm civarındaki kitâbe, mermer bir taştan müteşekkildir. Kitâbe çok fazla yıpranmıştır. Etrafında balballar ve heykeller bulunmaktadır. Bilge Kağan Kitâbesi'nin çevresinde türbe kalıntılarına da rastlanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

DOĞU YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. tengri teg tengri yaratmış türk bilge ḳaġan sabım ḳangım türk bilge [ḳaġan ...]ti sir toḳuz oġuz iki ediz kerekülüg begleri budunı [... tü]rk teng[ri ...]

2. üze kaġan olurtum olurtuḳuma ölteçiçe sakınıġma türk begler budun ögirip sebinip tongtamış közi yügerü körti bödke özüm olurup bunça aġır törüg tört bulungdaḳı [ ]dim üze kök tengri as[ra yaġız yir kılınduḳda ikin ara kişi oġlı kılınmış]

3. üze kaġan olurtum olurtuḳuma ölteçiçe sakınıġma türk begler budun ögirip sebinip tongtamış közi yügerü körti bödke özüm olurup bunça aġır törüg tört bulungdaḳı [ ]dim üze kök tengri as[ra yaġız yir kılınduḳda ikin ara kişi oġlı kılınmış]

4. temir kapıġḳa tegi ḳondurmış ikin ara idi oḳsuz kök türk iti ança olurur ermiş bilge kaġan ermiş alp kaġan ermiş buyruḳı bilge ermiş erinç alp ermiş erinç begleri yime budunı [yime tüz ermiş anı] üçün ilig ança tutmış erinç ilig tutup törü[g itmiş ozi ança kergek bolmış]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Tanrı gibi, Tanrı yaratmış Türk Bilge Kağanı, sözüm (şudur); Babam Türk Bilge Kağan .... tı Sir, Dokuz Oğuz, İki Ediz'in çadırlı beyleri, milleti ... Türk tanrısı ...

(2) üzerinde kağan olarak tahta çıktım. Tahta çıktığımda ölünücek diye düşünen Türk beyleri, milleti hoşnut olup sevinerek, yere dikilmiş gözleri, yukarı baktı. Bu devirde kendim oturup bunca ağır değerli töreyi, yasaları dört bucaktaki halklar için (yaptım, yazdım) Yukarıda mavi gök, altta kara yer yaratıldığında, ikisi arasında insanoğlu yaratılmış.

(3) İnsanoğlunun üzerine atalarım Bumın Kağan, İstemi Kağan hükümdar olarak oturmuş, hüküm sürmüş. Hükümdar olarak Türk milletinin ülkesini, yasalarını kurmuşlar, düzenlemişler. Dört bucak hep düşmanmış. Ordu yürütüp dört yandaki milleti, halkı hep almış, hep kendilerine bağımlı kılmışlar. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye dik çöktürmüşler. Doğuda Kadırkan Ormanı'na değin, batıda

(4) Demir Kapı'ya değin (halklarını) yerleştirmişler. İkisi arasında pek örgütsüz Gök Türkü düzene sokarak öylece hüküm sürüyorlarmış. Bilgili kağan imiş, cesur, alp kağanmış. Beyleri de, halkı da cesur, doğruymuş. Onun için devleti öylece kurmuşlar. Ülkeyi tutup töreyi düzenlemişler. Kendisi öylece vefât etmişler.

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

5. yoġçı sıġıtçı öngre kün toġsıkdaḳı bökli çöl[l]üg il tabġaç tüpüt apar purum ḳırḳız üç ḳurıḳan otuz tatar kıtañ tatabı bunça budun kelipen sıġtamış yoġlamış antaġ külüg ḳaġan er[miş anda kisre inişi kaġan bolmış eri]nç oġlıtı ḳaġan bolmış erinç anda [kisre inişi eçisin teg]

6. ḳılınmaduḳ erinç oġlı kangın teg ḳılınmaduḳ erinç biligsiz kaġan olurmış erinç yablaḳ kaġan olurmış erinç buyruḳı yime biligsiz ermiş erinç yablaḳ ermiş erinç begleri budunı tüzsüz üçün tabġaç budun tebliġin kürlügin [üçün armaḳçıs] ın üçün inili [eçili kingşürtükin üçün begli budunluġ]

7. yongşurtuḳın üçün türk budun illedük ilin içġınu idmiş ḳaġanladuḳ kaġanın yitürü ıdmış tabġaç budunḳa beglik urı oġlın ḳul kıltı işilik kız oğlın küng ḳıldı türk begler türk atın ıtı tab[ġaçġı] begler tabġaç at[ın tutupan tabġaç ḳaġanḳa körmiş elig yıl]

8. işig küçüg birmiş ilgerü kün toġsıḳ[ḳ]a bökli kaġanḳa tegi süleyü birmiş ḳurıġaru temir ḳapıġḳa süleyü birmiş tabġaç ḳaġanḳa ilin törüsin alı birmiş türk kara kamaġ budun ança timiş illig budun [ertim ilim amtı ḳanı kimke ilig ḳazġanur men tir ermiş]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(5) Yasçı ve ağlayıcı (olarak) doğuda gün doğusundan(-güneşin doğduğu yerden) Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar-Roma, Kırgız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtay, Tatabı, bunca milletlerin temsilcileri gelip ağlamış, yas tutmuşlar. Bu kadar ünlü kağanlar imiş. Ondan sonra kardeşleri kağan olmuş, oğulları kağan olmuş şüphesiz. Ondan sonra küçük kardeşi büyük kardeşi gibi

(6) yaratılmamıştır, oğlu babası gibi yaratılmamıştır. Bilgisiz kağan tahta çıkmıştır; beceriksiz, kötü kağan tahta çıkmıştır. Yöneticileri de bilgisizmiş, kötüymüş şüphesiz. Beyleri, milleti dürüst olmadığı için, sahtekâr olduğu için, Çin milleti hilekâr ve aldatıcı olduğu için, ağabey kardeşi birbirine kışkırttığı için, bey ve milleti

(7) karşılıklı çekiştirttiği için, Türk milleti ülke yaptığı ülkesini elden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını yitirmiş. Bey olmaya layık erkek evlatlarını Çin milletine kul etti; hanımlık kız çocuklarını cariye etti. Türk beyleri Türk adını bıraktı. Çin'deki (Türk) beyler, Çin adlarını alarak, Çin kağanına tâbi olmuşlar. Elli yıl

(8) hizmet etmişler. Doğuda, gün doğusunda(güneşin doğduğu yerdeki) Bökli Kağan'a değin ordu yürütmüşler. Batıda Demir Kapı'ya dek ordu yürütmüşler. Çin kağanına ülkelerini, devletlerini alıvermişler. Türk avam halkı şöyle demiş: "Devletli millet idim, devletim şimdi hani, kim için ülkeler kazanıyorum," dermiş.

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

9. ḳaġanlıġ budun ertim kaġanım ḳanı ne kaġanka işig küçüg birür men tir ermiş ança tip tabġaç kaġanḳa yaġı bolmış yaġı bolup itini yaratunu umaduḳ yana içikmiş bunça işig küçüg birtükgerü saḳınmatı türk budunuġ ölür[eyin uruġsır] atayın tir ermiş yoḳadu barır ermiş üze

10. türk teṅgrisi ıduḳ yiri subı ança itmiş erinç türk budun yoḳ bolmazun tiyin budun bolçun tiyin kaṅgım iltiriş ḳaġanıġ ögüm ilbilge ḳatunuġ teṅgri töpüsinde tutup yügerü kötürti erinç ḳaṅgım kaġan yiti yigirmi erin [taşıḳmış taşra yorıyur tiyin kü eşidip balıkdaḳı taġıkmış, taġdaḳı]

11. inmiş tirilip yitmiş er bolmış teṅgri küç birtük üçün kaṅgım kaġan süsi böri teg ermiş, yaġısı koñ teg ermiş ilgerü ḳurıġaru sülep tirmiş ḳubratmış ḳamaġı yiti yüz er bolmış yiti yüz er bolup [ilsiremiş kaġansıramış budunuġ küṅgedmiş ḳuladmış budu]nuġ tü[rk tö]rüsin [ıçġınmış]

12. budunuġ eçüm apam törüsinçe yaratmış boşġurmış tölis tarduş budunuġ anda itmiş yabġuġ şadıġ anda birmiş biriye tabġaç budun yaġı ermiş yırıya baz kaġan toḳuz oġuz budun yaġı ermiş ḳı[rḳız ḳurıkan otuz tatar kıtañ tatabı ḳop yaġı ermiş ka]ṅgım [kaġan bunça ... ḳırḳ artuḳı]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(9) "Kağanlı millet idim, kağanım hani? Hangi kağana hizmet ediyorum?" dermiş. Böyle diyerek Çin kağanına düşman olmuş. Düşman olmuş fakat kendisini düzenleyip toparlamaya muktedir olamadığından yine teslim olmuş. Bunca hizmet ettiğini düşünmeden, "Türk milletini öldüreyim, kökünü kurutayım," der imiş. (Türk milleti) neredeyse yok olmak üzereymiş. Üstte

(10) Türk Tanrısı, kutsal yeri, suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İltiriş Kağan'ı, annem İlbilge Hatunu Tanrı tepesinde tutup yukarı götürdü şüphesiz. Babam kağan on yedi erle başkaldırmış. (Çin'den) dışarıya yürüyor diye haber işitince şehirdekiler dağa çıkmış, dağdakiler

(11) (şehire) inmiş. Derlenip yetmiş er olmuşlar. Tanrı güç verdiği için, babam kağanın askeri kurt gibiymiş, düşmanı ise koyun gibiymiş. Doğuya batıya ordu yürütüp (Türkleri) toplamış, biriktirmiş. Hepsi yedi yüz er olmuş. Yedi yüz er olunca ülkesizleşmiş, kağansızlaşmış milleti, cariye olmuş, köle olmuş milleti, Türk töresini bırakmış

(12) milleti, atalarımın kültürünce yaratmış, yetiştirmiş. Tölis, Tarduş milletini orda düzene sokmuş. Yabguyu, şadı orda vermiş. Güneyde Çin milleti düşmanmış. Kuzeyde Baz Kağan, Dokuz Oğuz halkı düşman imiş. Kırgız, Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtañ, Tatabı hep (bize) düşman imiş. Babam kağan bunca milleti .... kırk

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

13. yiti yolı sülemiş yigirmi sünggüş sünggüşmiş tenggri yarlıqaduq üçün illigig ilsiretmiş kaġanlıġıġ kaġansıratmış yaġıġ baz qılmış tizligig sökürmiş başlıġıġ yükündürmiş qangım qaġan [ança ilig törüg kazġanıp uça barmış] qangım [qaġanqa] baş[lay]u baz qaġanıġ balbal [tikmiş qangım]

14. kaġan uçduqda özüm sekiz yaşda qaltım ol törüde üze eçim kaġan olurtı olurupan türk budunuġ yiçe itdi yiçe igit[t] i çıġañıġ bay kıldı azıġ öküş qıldı eçim kaġan olurtuq[d]a özüm tigin erk[ ]iy [...] tenggri [yarlıqaduq üçün]

15. tört yigirmi yaşımqa tarduş budun üze şad olurtum eçim kaġan birle ilgerü yaşıl ögüz santung yazıqa tegi süledimiz qurıġaru temir qapıġqa tegi süledimiz qögmen aşa qırqız yiringge tegi s[üledimiz qamağı biş] otuz sü[ledimiz üç yigirmi süngüşdümüz illigig ilsiretdimiz qaġanlıġıġ kaġansıratdımız tizligig]

16. sökürtümüz başlıġıġ yükündürtümüz türgiş kaġan türk[üm] budunum erti bilmedükin üçün bizinge yangılduqın yazınduqın üçün kaġanı ölti buyruqı begleri yime ölti on oq budun emgek körti eçümiz apamız tutmış yir sub idi]siz qalmazun [tiyin az budunuġ itip yaratıp ... Bars Beg]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(13) yedi kez ordu yürütmüş, yirmi savaş yapmış. Tanrı niyaz ettiği için ülkesi olanı ülkesiz kılmış, kağanlıyı kağansız bırakmış, düşmanları bağımlı kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş. Babam kağan öylece ülkemizi (kurup) yasaları koyup vefat etmiş. Babam kağan için, en başta Baz Kağan'ı balbal dikmişler. Babam

(14) kağan vefat ettiğinde kendim sekiz yaşındaydım. O gelenek üzerine amcam kağan tahta çıktı. Tahta çıkarak Türk milletini yine düzenledi, yine besledi. Yoksulu zenginleştirdi, azı çoğalttı. Amcam kağan tahta çıktığında kendim tigin (prens, şehzâde) i(dim) ... Tanrı emrettiği için

(15) on dört yaşımda Tarduş milleti üzerine şad olarak tayin oldum. Amcam kağanla doğuda Sarırmak'a, Şantung Ovası'na kadar ordu gönderdik. Batıda Demir Kapı'ya kadar akın düzenledik. Kögmen'i aşarak Kırgız ülkesine kadar sefer ettik. Toplamda yirmi beş defa ordu yürütüp sefer yaptık, on üç defa savaştık. Ülkeliyi ülkesiz bıraktık, kağanlıyı kağansızlaştırdık. Dizliyi

(16) çöktürdük, başlıyı eğdirdik. Türgiş Kağanlığı Türküm, milletim idi. Cahil olduğu için, bize karşı yanıldıkları için onların kağanı öldü, yöneticileri ve beyleri de öldü. On Ok halkı eziyet gördü. Atalarımızın almış olduğu yer, su sahipsiz kalmasın diye Az milletini düzenleyip yaratıp ... Bars bey

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

17. erti kaġan atıġ bunda biz birtimiz singlim ḳunçuyuġ birtimiz özi yazındı kaġanı ölti budunı küng ḳul boldı kögmen yir sub idisiz ḳalmazun tiyin az ḳırḳız budunuġ i[tip] yaratıp keltimiz süngüşdümüz [ilin yana birtimiz ilgerü] ḳadırḳan y[ışıġ aşa] b[udunu]ġ ança [ḳondurtumuz ança itdimiz ḳurıġaru]

18. kengü tarbanḳa tegi türk budunuġ ança ḳondurtumuz ança itdimiz ol ödke ḳul kulluġ küng künglüg bolmış erti inisi eçisin bilmez erti oġlı kangın bilmez erti ança ḳazġanmış ança itmiş ilim[iz törümüz erti türk oġuz begleri bud]un eşid üze tengri basma[sar asra] yir telinmeser

19. türk budun diriġin törüriġün kim artatı udaçı [ert]i türk budun ertin ökün küregüngün üçün igidmiş kaġanınga ermiş [barmış edgü] diriġe kentü yangıldıġ yablaḳ kigürtüg yaraklıġ ḳandın kelip yaña iltdi süngüglüg ḳandın [kelipen] süre [iltdi ıduk ötüken yı]ş budun bardıġ ilgerü [barıġma] bardıġ kurıġaru

20. barıġma bardıġ barduḳ yirde edgüg ol erinç [kanı] ng ögüzçe yügürti süngüküg taġça yatdı beglik urı oġlıngın ḳul kıldıġ [işilik kız oġlungın] küng kıldıġ ol bilmedüküğün üçün yablaḳıngın üçün eçim kaġan uça bardı başlayu ḳırḳız ḳaġan[ıġ balbal tikdim] türk budun atı küsi yok bolmazun tiyin kangım kaġanıġ

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(17) idi. Kağan unvanını burada (ona) biz verdik. (Eş olarak da) Kız kardeşim prensesi verdik. Kendisi hata yaptı, kağanı öldü, halkı cariye ve kul oldu. Kögmen'in yeri, suyu sahipsiz kalmasın diye Az, Kırgız halkını düzenleyip ve yaratıp geldik. Savaştık ülkesini tekrar verdik. Doğuda Kadırkan Ormanı'nı aşarak insanları öylece yerleştirdik, öylece tertip ettik. Batıda

(18) Kengü Tarbana değin Türk milletini öylece yerleştirdik, öylece tanzim ettik. O devirde köle köleli, cariye cariyeli olmuştu. Küçük kardeşleri ağabeylerini bilmezdi, evladı babasını bilmezdi. Öylece elde edilmiş, öylece düzene sokulmuş ülkemiz, geleneğimiz, töremiz vardı. Türk ve Oğuz beyleri, milleti işit; Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmese,

(19) Türk milleti ülkeni, geleneğini, töreni kim yıkıp bozabilirdi? Türk milleti, kendine gel ve pişman ol! İsyankârlığın yüzünden seni beslemiş kağanına, özgür ve bağımsız kalkınmış ülkene karşı kendin yanıldın, yaramaz biçime soktun. Silâhlı nereden gelip dağıtarak yolladı? Mızraklı nereden gelerek ittirip yolladı? Kutsal Ötüken Ormanı'nın halkı gittin! Doğuya giden, gittin... Batıya,

(20) gidenleriniz, gitti... Gittiğin yerde kaderin şu oldu; Kanın akarsu gibi aktı. Kemikleriniz dağlar gibi yattı. Beylik erkek çocuğunu köle kıldın. Hanımlık kız çocuğunu cariye kıldın. O cahilliğinden ötürü, kötülüğünden dolayı amcam kağan ölüp gitti. Başta (amcam kağan için) Kırgız kağanını balbal diktim. Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı,

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

21. ögüm ḳatunuġ kötürügme tengri il birig[me te]ngri türk budun atı küsi yoḳ bolmazun tiyin özümün ol tengri kaġan olurt[dı erinç neng] yılsıġ budunda üze olurmadım içre aşsız taşra tonsuz yabız yablaḳ budunda [üze olurtum inim kül tigin iki şad inim kül tigin birle sözleşdimiz ḳangımız]

22. eçimiz kazġanmış budun atı küsi yok bo[lmaz]un tiyin türk budun üçün tün udımadım küntüz olurmadım inim [kül tigin birle iki şad] birle ölü yitü kazġandım ança kazġanıp biriki budunuġ ot sub kılmadım men [özüm kaġan olurtuḳuma] yir sayu barmış bu[dun yadaġın yalngın] ölü yitü [yana]

23. kelti budunuġ igideyin tiyin yırıġaru oġuz budun tapa ilgerü ḳıtañ tatabı [bu]dun tapa birigerü tabġaç tapa iki yigir[mi süledim ...] süngüşdüm anda kisre tengri yarlıkaduḳ üçün ḳutum ülügüm bar üçün ölteçi budunuġ [tirgür]ü igit[t] im yalng budunuġ tonluġ kıldım çıġañ bud[unuġ] bay kı[ldım]

24. az budunuġ öküş kıldım ıġar illigde ı[ġar] kaġanlığda yig kıldım tört bulungdaḳı budunuġ ḳop baz kıldım yaġışız kıldım ḳop manga körti yiti yigirmi yaşıma tangut tapa süledim tangut budunuġ bozdum oġlın yo[tuz]ın yılḳısın barımın anda altım sekiz yegirmi yaşıma altı ç[ub soġdaḳ]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(21) annem hatunu yücelten Tanrı, devlet veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, kendimi o Tanrı kağan olarak tahta çıkarttı. Varlıklı, sırtı pek millet üzerine hükümdar olarak tayin edilmedim. İçerde yemeksiz, dışarda kıyafetsiz, fakir ve yorgun millet üzerine kağan olarak tahta çıktım. Küçük kardeşim (şehzâde) Kül Tigin, iki şad, küçük kardeşim Kül Tigin'le anlaştık. Babamızın ve

(22) amcamızın kazandığı milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyuyamadım, gündüz oturmadım. Kardeşim Kül Tigin'le, iki şad ile ölesiye bitesiye çalıştıp şanımızı elde ettim. Öylece başarıp bütün milleti ateş, su kılmadım. Ben kendim kağan olarak tahta çıktığım zaman her yere kaçmış halk yaya bir şekilde, çıplak bir şekilde, ölerek yiterek ... tekrar

(23) geldi. Milleti besleyeyim diye kuzeye Oğuz halkına doğru, doğuda Kıtañ, Tatabı halkına doğru, güneyde Çin'e doğru on iki defa ordu yürüttüm, gönderdim ... savaştım. Ondan sonra Tanrı buyurduğu için, devletim, talihim, kısmetim olduğu için, ölecek milleti dirilterek besledim. Çıplak milleti giyimli hâle getirdim. Fakir halkı zengin kıldım.

(24) Az halkı çok kıldım. İtibarlı ülkesi olanlardan, itibarlı kağanı olandan çok daha üstün hâle getirdim. Dört bucaktaki milleti hep tâbi kıldım, düşmansız hâle getirdim. Hepsi benim emrim altına girdi. On yedi yaşımda Tangut'a doğru ordu yürüttüm. Tangut milletini dağıttım. Evlatlarını, karısını, at sürülerini, varlıklarını orda aldım. On sekiz yaşımda Altı Çub Soğdak'a

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

25. tapa süledim budunuġ anda bozdum tab[ġaç o]n͡g tutuḳ biş tümen sü kelti ıduḳ başda sün͡güşdüm ol süg anda yoḳ ḳıldım yigirmi yaşıma basmıl ıduḳ [ḳu]t oġuşum budun erti arḳış ıdmaz tiyin süledim ḳ[ ] içgertim ḳalın͡g[ın] ebirü kelürtüm iki otuz yaşıma tabġaç

26. tapa süledim çaça sen͡gün sekiz tümen [sü] birle sün͡güşdüm süsin anda ölürtüm altı otuz yaşıma çik budun ḳırḳız birle yaġı boltı kem keçe çik tapa süledim örpente sün͡güşdüm süsin sançdım az [b]u[dunuġ altım. [içgertim yiti otuz yaşım]a ḳırḳız tapa süledim sün͡güg batımı

27. karıġ söküpen kögmen yışıġ toġa yo[rıp] ḳırḳız budunuġ uda basdım ḳaġanın birle son͡ga yışda sün͡güşdüm ḳaġanın ölürtüm ilin anda altım ol yılḳa türgiş tapa altun yışıġ aşa [ir]tiş ögüzüg keçe yorı[dım türgiş budunuġ uda] basdım türgiş kaġan süsi otça borça kelti

28. bolçuda sün͡güşdümüz ḳaġanın yabġu[sı]n şadın anda ölürtüm ilin anda altım otuz yaşıma biş balıḳ tapa süledim altı yolı sün͡güşdüm [sü]sin ḳop ö[lü]rtüm anda içreki ne kişi tin[...]i yoḳ [boldaçı er[ti ...]a okıġalı kelti biş balıḳ anı üçün ozdı otuz artuḳı

Levent Şahverdi Arşivi

(25) kadar ordu gönderdim. Milleti orada dağıttım. Çinli askerî vali Ong, beş tümen (elli bin) askerle geldi. Ağaçlı tepede savaştım. O orduyu orda yok ettim. Yirmi yaşımda, Basmıl Iduk Kut akrabalarımdan bir topluluk idi, kervan göndermiyor diye ordu yolladım. K m tâbi kıldım, miras olacak hazinesini çevirip getirdim. Yirmi iki yaşımda Çin'e

(26) kadar ordu yürüttüm. General Çaça yönetimindeki seksen bin askerle savaştım. Askerlerini orda öldürdüm. Yirmi altı yaşımdayken Çik halkı Kırgızla birlikte düşman oldu. Kem'i geçerek Çik'e doğru ordu sevk ettim. Örpen'de savaştım. Askerini mızrakladım. Az milletini aldım ülkeme dâhil ettim kıldım. Yirmi yedi yaşımda Kırgız'a doğru ordu yürüttüm. Mızrak batımı

(27) karı sökerek Kögmen Dağları'nı aşarak yürüyüp Kırgız halkını uykudayken bastım. Kağanı ile Songa Dağında savaştım. Kağanlarını öldürdüm, ülkelerini orda aldım. O yıl Türgişlere değin, Altın Dağları'nı aşarak İrtiş Irmağı'nı geçip yürüdüm. Türgiş halkını uykuda bastım. Türgiş kağanının ordusu ateş ve fırtına gibi geldi.

(28) Bolçu'da savaştık. Kağanını, yabgusunu, şadını orada öldürdüm. Ülkesini orda ele geçirdim. Otuz yaşımda Beş Balık'a doğru ordu gönderdim. Altı kez savaştım ... askerlerini hep öldürdüm. Onun içindeki insanlar yok olacak idi ... davet etmek için geldi. Beş Balık onun için kurtuldu. Otuz

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

29. bir yaşıma ḳarluḳ budun bungsuz [er]ür barur erkli yaġı boldı tamaġ ıduḳ başda süngüşdümiz ḳarlukḳ budunuġ ölürtüm anda altım [bas]mıl ḳara [bud ...] ḳarluk budun tir[ilip kelti]m ö[lürtüm] t[oḳuz oġu]z mening budunum erti terngri yir bulġakın üçün ödiriġ[e]

30. küni tegdük üçün yaġı boldı bir yılḳa tört yolı süngüşdüm ang ilki toġu balıḳda süngüşdüm toġla ögüzüg yüzüti keçip süsi [ ] ikinti andırġuda süngüşdüm süsin sançdım [üçünç çuş başında sü]ngüşdüm türk budun adaḳ ḳamşat[t]ı yablak

31. boldaçı erti oza yaña keligme süsin aġıt[t]ım öküş ölteçi anda tirilti anda tongra yılpaġutı bir oġuşuġ tongra tigin yoġ[mda] eġire toḳıdım törtünç ezginti ḳadızda süngüşdüm süsin anda sançdım yabrıtdım [...] yarbıt [yaşı]ma amġı korġan ḳışladıḳda yut boldı yazınga

32. oġuz tapa süledim ilki sü taşıḳmış erti ikin sü ebde erti üç oġuz süsi basa kelti yadaġ yabız boldı tip alġalı kelti [sıngar süsi ebig barkıġ yulıġalı bardı sıngar süsi süngüşgeli kelti biz az ertimiz yabız ertimiz oġ[uz]t yaġ[ı... tengri] küç birtük üçün anda sançdım

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(29) bir yaşımdayken Karluk halkı, sıkıntısız, özgür ve rahatken, düşman oldu. Tamag kutsal tepesinde savaştım. Karluk halkını öldürdüm ve orada aldım ... Basmıl halk tabakası Karluk halkı toplanıp geldi , öldürdüm. Dokuz Oğuz benim halkımdı. Gökle yer karıştığı için, yüreğine

(30) haset tohumu atıldığı için düşman oldu. Bir yılda dört kez savaştım. En ilki Togu Balık'ta savaştım. Tola Irmağı'nı askeri yüzdürüp geçirerek... ikinci defa Andırgu'da savaştım. Askerini mızrakladım Üçüncü defa Çuş tepesinde savaştım. Türk milleti sendeledi, kötü

(31) olacaktı. Sonra saflarımızı yarıp dağıtarak gelen ordusunu geri püskürttüm. Bu sayede pek çok ölecek orada dirildi. Orada, Tongra cesur bir halkı Tonga Tigin yas töreninde kuşatıp vurdum, öldürdüm. Dördüncü defa Ezginti Kadız'da savaştım. Askerini orda mızrakladım, yıprattım. yıprat Otuz iki yaşımda Amgı kalesinde kışı geçirirken kıtlık oldu. İlkbaharda

(32) Oğuzlara doğru ordu gönderdim. İlk ordu sefere çıkmıştı, ikinci ordu evde idi. Üç Oğuz ordusu basarak geldi. "Yaya, perişan oldu," diyip kazanmak için geldi. Bir parça askeri evi barkı yağmalamak için gitti, bir parça askeri savaşmak, mücadele etmek için geldi. Biz az idik, mahvolmuş durumda idik. Oğuz ... düşman ... Tanrı güç verdiği için orada mızrakladım

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

33. yañdim teñgri yarlıḳaduk üçün men kazġanduk üçün türk budun kazġ[anmış eri]nç men iniligü bunça başlayu kazġanm[asa]r türk budun ölteçi erti yoḳ [bolda]çı erti [türk] begler [budun anç]a saḳınıñg ança biliñg oġuz bu [dun ...]d ıdmayın tiyin süle[dim]

34. ebin barḳın bozdum oġuz] budun tokuz tatar birle tirilip kelti aġuda iki uluġ süñgüş süñgüşdüm süsin [boz]dum ilin anda altım ança kazġan[ıp ... teñgri] yarlıḳaduḳ üçün ö[züm] otuz artukı ü[ç yaşıma ...]uḳ erti ödsig ötülüg küç

35. igidmiş al[p kaġanınña ya]ñgıldı üze teñgri ıduḳ yir sub [eçim ka]ġan ḳut taplamadı erinç tokuz oġuz budun yirin subın ıdıp tabġaçġaru bardı tabġaç [ ] bu yirde kelti igideyin tiyin saḳ[ınıp ...] budun [ ]

36. yazuḳla [... bi]riye tabġaçda atı küsi yoḳ boldı bu yirde manġa ḳul boldı men özüm kaġan olurtuḳum üçün türk budunuġ [ ]ı ḳılmadım [ilig] törüġ yigdi kazġandım ıd [...] tirilip yı[ ]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(33) sağa sola saçtım. Tanrı buyurduğu için, ben kazandığım için Türk milleti kazandı şüphesiz. Ben küçük kardeşimle birlikte bunca başta savaş olmak üzere kazanmasam Türk milleti ölecekti, yok olacaktı. Türk beyleri, milleti, öylece temkininizi alın, öylece idrak edin! Oğuz halkı ... yollamadı diye ordu gönderdim.

(34) evini barkını dağıttım. Oğuz milleti Dokuz Tatar ile birleşip geldi. Agu'da iki büyük savaş yaptım. Ordularını bozdum. Ülkesini orada aldım. Öylece kazanıp Tanrı istediği için otuz üç yaşımda ... idi. Hatırı sayılır, önde gelenlerden bir güç

(35) beslemiş olan, kahraman kağanına karşı yanıldılar. Üstte Tanrı, kutsal yer su, babamın küçük kardeşi kağanın ruhu razı gelmedi. Dokuz Oğuz halkı yerini, yurdunu ve suyunu arkasında bırakıp Çin'e doğru gitti. Çin'den (yeniden) ... bu yere geldiler. Besleyip doyurayım diye düşünüp ... halk ....

(36) Günahıyla sevabıyla güneyde Çin topraklarında adı sanı bir daha hatırlanmaz oldu. Buradakiler bana kul oldu. Ben kendim kağan olarak tahta çıktığım için Türk milletini (kötü halde) yaratmadım. Ülkeyi, ona bağlı olarak töreyi çok iyi elde ettim ... toplanıp

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

37. [anda sün͡gü]şdüm süsin sançdım içikigme içikdi budun boldı ölügme öldi selen͡ge ḳodı yorıpan ḳarġan ḳısılta ebin barkın anda bozdum. [...] yışḳa aġdı uyġur il[t]eber yüzçe erin ilg[er]ü t[ezip b]

38. [ ]ti türk budun aç erti ol yılkıġ alıp igit[t]im otuz artuḳı tört yaşıma oġuz tezip tabġaçka kirti ökünüp süledim suḳun [... oġ]lın yotuzın anda altım iki ilteberlig budun [ ]

39. [ ] ta[tab]ı budun tabġaç ḳaġanḳa körti yalabaçı edgü sabı ötügi kelmez tiyin yayın süledim budunuġ anda bozdum yılkısın [ ] süsi tirilip kelti ḳadırḳan yış ḳon[...]

40. [ıġaḳın͡ga yirin͡gerü subınġaru ḳontı biriye ḳarluk budun tapa sületip tudun yamtarıġ ıtım bardı. [ḳarluk il] teber yoḳ bolmış inisi bir korġ[anka...]

41. [... ar]ḳısı kelmedi anı añtayın tip süledim ḳorıġu iki üç kişiligü tezip bardı ḳara budun kaġanım kelti tip ög[di...] ka at birtim kiçig atlıġ [...]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(37) orada savaştım. Ordusunu mızraktan geçirdim. Boyun eğip bizden olan boyun eğdi bizden oldu, millet oldu. Ölen öldü! Selenge'den aşağıya doğru yürüyerek Kargan denilen iki dağ arasında evini, barkını orada bozdum ... Dağları'na çıktılar. Uygur yöneticilerinden biri yüz kadar askerle birlikte doğuya doğru kaçıp gitti

(38) ...ti Türk milleti açtı. O koşum atlarını alıp besledim. Otuz dört yaşımda Oğuzlar kaçıp Çin'e itaat etti. Sinirlenip ordu gönderdim. Şiddetli bir öfkeyle evladını, kadın eşlerini orada esir aldım. İki yöneticili halk...

(39) Tatabı halkı Çin kağanına itaat etti. Elçisi, iyi haberleri, talepleri gelmiyor diye yaz vakti ordu gönderdim. Halkı orada bozguna uğrattım. At sürülerini (ele geçirdim.) askeri toplanıp geldi. Kadırkan Dağları'na kon ...

(40) yerleşim yerine doğru, suyuna doğru mesken tuttu. "Güneyde Karluk halkına doğru ordu yürüt," diyerek Tudun Yamtar'ı yolladım, vardı ... Karluk yöneticisi vefat etmiş, küçük kardeşi bir korunaklı kaleye

(41) kervanı gelmedi. Onları korkutayım diye ordu yolladım. Muhafızlar, iki üç kişiyle birlikte kaçıp gitti. Halk kitlesi "Kağanım geldi," deyip özgüler dizdi, sevindi unvan verdim. Küçük unvanlılar

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEYDOĞU YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. kök ön͡güg yoġuru sü yorıp tünli künli yiti ödüşke subsuz keçdim çoraḳḳa tegip yulıġçı [eri]g k[ ]s keçinke tegi [ ]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Gök Ön'ü geçerek asker yürütüp geceli gündüzlü yedi vakitte susuz bir şekilde geçtim. Çorak (arazi)ye hücûm edip vurgun yapan askerleri ... Keçen'e dek (yürüdüm).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. [...] tabġaç atlıġ süsi bir tümen artuḳı yiti biṅ süg ilki kün ölürtüm yadaġ süsin ikinti kün ḳop [ölür]tüm bi [...]aşıp bard[ ]

2. [... y]olı süledim otuz artuḳı sekiz yaşıma ḳışın kıtañ tapa süledim [.... otuz artuḳı toḳuz yaşı]ma yazın tatabı tapa sü[ledim ...]

3. [ ] men [...] ölürtüm oġlın yotuz[ın yı]lḳısın barımın [ ]ra ḳo[ ]

4. bud[un ... yo]tuzın yoḳ ḳı[ldım ...]

5. yor[...]

6. süṅ[üşdüm ...]

7. [bir]tim alp erin ölürüp [bal]bal ḳılu birtim elig yaşıma tatabı budun kıtañda ad[rıltı ... ...Tö] ṅger tağka [ ]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) ... Çin atlı birliklerini, on yedi bin askeri ilk gün öldürdüm. Yaya birliklerini ikinci gün tamamen öldürdüm, gitti ...

(2) kez ordu gönderdim. Otuz sekiz yaşımdayken kışın Kıtaylara doğru ordu yürüttüm Otuz dokuz yaşımdayken ilkbaharda Tatabılara doğru ordu gönderdim.

(3) ben... öldürdüm. Kız ve erkek evladını, karısını, at sürüsünü, varlığını ...

(4) millet... eşlerini yok ettim ....

(5) yor

(6) mücadele ettim ...

(7) verdim. Cesur askerini öldürüp balbal yapıverdim. Elli yaşımdayken Tatabı halkı Kıtañlardan ayrıldı. Tönker Dağı'na ...

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

8. ḳu sen͡gün başadu tört tümen sü kelti tör͡ngker taġda tegip toḳıdım üç tümen süg [ölürtü]m b[ir tümen ....] erser [ ]öktüm tatabı [ ]

9. ö[lü]rti uluġ oġlum aġrıp yoḳ bolça ḳuġ sen͡günüg balbal tike birtim men toḳuz yigirmi yıl şad olurtum to[ḳuz yigir]mi yıl [kaġan olu]rtum il tutdum otuz artuḳı bir [...]

10. türüküme budunuma [y]igin ança kazġanu birtim bunça kazġanıp [kan͡gım kaġan ı]t yıl onunç ay altı otuzḳa uça bardı laġzın yıl bişinç ay yiti otuzḳa yoġ ertürtüm bukaġ tutuk [...]

11. karn͡gı lisün tay sen͡gün başad[u] biş yüz eren kelti ḳoḳuluḳ ö[ ] altun kümüş kergeksiz kelürti yoġ yıparıġ kelürüp tike birti çından ıgaç kelürüp öz yar[ ]

12. bunça budun saçın ḳulḳaḳın [... b]ıçdı edgü özlük atın ḳara kisin kök teyen͡gin sansız kelürüp ḳop ḳotı

13. ten͡gri teg ten͡gri yaratmış türk bilge [kaġan s]abım kan͡gım türk bilge ḳaġan olurtuḳında türk amtı begler kisre tarduş begler kül çor başlayu ulayu şadpıt begler ön͡gre tölis begler apa tarḳa[n]

14. başlayu ulayu şad[pıt] begler bu [ ] taman tarḳan tuñuḳuḳ boyla baġa tarḳan ulayu buyruḳ [ ] iç buyruḳ sebig kül irkin başlayu ulayu buyruḳ bunça amtı begler kan͡gım kaġanḳa erten͡gü

15. erten͡gü ti umuġ i[tdi ... t]ürk beglerin budunın ertingü ti umuġ itdi ögd[i kan͡gım] kaġan [... aġar taşıġ yoġun ıġ türk begler budun i[ ]irti özüme bunça [...]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(8) General Ku komutasında kırk bin asker geldi. Tönker Dağ'ında saldırıp dövdüm. Otuz bin askeri öldürdüm. Bir tümen askeri ise sürdüm. Tatabı

(9) öldürdü. Büyük oğlum hastalığı tutup vefat edince, General Ku'yu balbal olarak dikiverdim. Ben on dokuz yıl şad rütbesinde bulunarak olarak hüküm sürdüm, on dokuz yıl kağan olarak tahta çıktım, ülke tuttum. Otuz bir

(10) Türküm için, milletim için daha iyilerini öylece elde ediverdim. Bu denli kazanıp babam kağan köpek yılı, onuncu ay, yirmi altısında vefat etti. Domuz yılı, beşinci ay, yirmi yedisinde yas törenini yaptırdım. Buka isimli bey

(11) babası Lisün Tay komutasında beş yüz cesur askeriyle geldi. Kokuluk altın, gümüş eksiksiz bir şekilde fazlaca getirdiler. Cenaze merasimi için dikilen tütsüyü getirip babam için diki verdiler. Ağaç tütsüsü getirip öz

(12) Bunca halk saçlarını, kulaklarını kesti. Besili taşımalık atlarını, kara samurlarını, mavi sincabını sayısızca getirip tümünü önümüze koydu (hediye etti).

(13) Tanrı gibi Tanrı yaratmış Türk Bilge Kağan olarak sözüm; Babam Türk Bilge Kağan tahta oturduğu zaman, şimdiki Türk beyleri, batıdaki Tarduş beyleri, Kül Çor başta olmak üzere, sonrasında şad ve apa beyleri, doğudaki Tölis beyleri, başta Apa Tarkan

(14) başta olmak üzere diğer Şadpıt beyleri, bu ... Taman tarkan, Tuñ Yukuk, Boyla Baga Tarkan ve kumandanlar iç kumandan Sebig Kül İrkin başta olmak üzere sonrasında kumandanlar, bunca şimdi beyler, babam kağana son derece

(15) son derece daimî umut bağladılar Türk beylerini ve halkını son derece daimî umut bağladılar, övdüler ... Babam kağan için ... ağır taşları, kalın ağaçları Türk beyleri ve halkı ... Kendime bunca ...

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KUZEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. tengri teg tengride bolmış türk bilge kaġan bödke olurtum sabımın tüketi eşid ulayu iniygünüm oġlanım biriki oġuşum [budunum biriye şadpıt begler yırıya tarḳat buyruḳ begler otuz tatar ... toḳuz oġuz begleri budunı bu sabımın edgüti eşid katıġdı tıngla ilgerü kün]

2. toġsıkınga birigerü kün ortusıngaru kurıġaru kün batsıkınga yırıġaru tün ortusıngaru anda içreki budun ḳop manga körür [bunça budun ḳop itdim] ol amtı añıġ yoḳ türk kaġan ötüken [yış olursar il]te [burng] yoḳ ilg[erü şa]ntung [yazıḳa tegi süledim taluyka kiçig tegmedim birigerü toḳuz]

3. ersinke tegi süledim tüpütke kiçig tegmedim ḳurıġaru inçü ögüz keçe temir ḳapıġḳa tegi süledim yırıġaru yir bayırḳu yiringe tegi sü[ledim] bunça yirke tegi yorıtdı[m öt]üken [yış]da yig i[di yoḳ ermiş ıl [tutsıḳ yir ö]tük[en] yış ermiş [bu yirde olurup tabġaç budun] birle tüz[ültüm al]tun kümüş işgiti]

4. kutay bungsuz ança birür tabġaç budun sabı süçig aġısı yımşak ermiş süçig sabın yımşaḳ aġın arıp ıraḳ [budunuġ ança] yaġutır ermiş [yaġuru] ḳond[uḳda] kisre añıġ biligin anda ö[yür ermi]ş edgü bil[ġe] kişig edgü alp kişig yo[rıtmaz] ermiş bir kişi yangıls[ar oġuşı budum biş]ükinge tegi kıdmaz]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Tanrı gibi ve Tanrı'dan olmuş Türk Bilge Kağan, bu zamanda tahta çıktım. Sözlerimi baştan sona işit. Öncelikle kardeşlerim, çocuklarım, bütün halkım, milletim! Güneyde duran şad beyleri, kuzeydeki Tarkat, idareci beyleri, Otuz Tatar, ... Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü güzelce işitin, sımsıkı dinleyin! Doğuda gün

(2) doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içerisindeki halk tamamıyla bana bağlıdır. Bunca milleti hep tertipledim. O şimdi bedbaht, kötü bir halde değildir. Türk Kağanı Ötüken Dağları'nda mesken tutsa ülkede sıkıntı yoktur. Doğuda Şantung Ovası'na kadar ordu yolladım, denize az ulaşmadım. Güneyde Dokuz

(3) Ersin'e kadar ordu yolladım, Tibet'e az ulaşmadım. Batıda İnci Irmağı'nı geçerek Demir Kapı'ya kadar ordu yolladım. Kuzeyde Yir Bayırku yerine kadar ordu yolladım. Bunca yerlere dek ordu yürüttüm. Ötüken Dağları'ndan daha iyisi asla yok imiş. Ülke tutacak yer Ötüken Dağları imiş. Bu yerde oturup Çin milletiyle ilişkileri düzelttim. Altını, gümüşü, ipeği,

(4) kaliteli kumaşı sıkıntısız öylece verir. Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşakmış. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzaktaki halkları öylece yaklaştırırmış. Yaklaştırıp, o millet yanına yerleştikten sonra, kötü düşüncelerini o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa halkına, hısım akrabasına kadar öldürmezler

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

5. ermiş süçig sabınga yımşak ağısınga arturup öküş türk budun öltüg türk budun ölsiking biriye [çoğa]y yış tögültün yazı [ḳonay]ın [tiser] türk budun ölsikig anda añıġ kişi ança boş[ġurur] ermiş ırak erser yablaḳ ağı birür, yaġuk erser edgü ağı birür tip ança boşġurur ermiş bi[lig]

6. bilmez kişi ol sabıġ alıp yağuru barıp öküş kişi öltüg ol yir[ger]ü barsar türk [budun] ölteçi sen ötüken [yir olurup arkış] tirkiş ısar neng b[unguġ yoḳ ötüken y]ış olursar bengü, [il tuta olurtaç]ı sen türk budun tokurḳaḳ sen açsar tosıḳ ömez sen bir todsar açsık ömez sen andaġıngın üçün igidmiş ḳa[ġanıngın]

7. sabın almatın yir sayu bardıġ ḳop anda alkındıġ arıl[tıġ] anda [ḳa]lm[ışı] yir [sa]yu kop toru ö[lü yorıy]ur ertig terngi yar[lıḳaduḳın üçün özüm] ḳutum bar üçün ka[ġan olurtu]m ḳaġan olurup yoḳ çıġañ budunuġ ḳop ḳubratdım çıġañ budunuġ bay kıldım az budunuġ öküş kıldım [azu bu]

8. sabımda igid bar ġu türk begler budun bunı eşiding türk budun[uġ tirip i]l tutsıḳıngın bunda urtum yangılıp ölsikingin yime bu[nda urtu]m neng n[eng sab[ım erse]r bengü taşḳa urtum angar körü biling türk amtı budun begler bödke körügme [begler gü yangıldaçı siz] [kangım]

Levent Şahverdi Arşivi

(5) imiş. (Çinlilerin) Tatlı iltifatlarına, yumuşak ipekli kumaşına kanıp Türk milleti çok öldün! Türk milleti, öleceksin! Güneyde Çogay Dağları'na, Tögültün Ovası'nda mesken tutayım dersen, Türk milleti, öleceksin! Orada fesat kişiler şöyle öğretirlermiş: "Uzaksa kötü hediyeler verir, yakınsa iyi hediyeler verir," deyip öğretirlermiş. Cahil

(6) kişiler o sözlere inanıp yakınına gidince çoğunuz öldünüz! O yerlere değin gidersen Türk milleti, öleceksin! Ötüken topraklarında mesken tutup kervanlarını gönderirsen hiçbir sıkıntın olmaz. Ötüken Dağları'nda otururbut ebediyen ülke tutarak burada kalacaksın. Türk milleti, tokluğun değerini bilmezsin. Bir acıkacak olsan tokluk düşünmezsin. Bir doyacak olsan açlığı düşünmezsin. Bu huyun yüzünden seni beslemiş kağanının

(7) sözünü iyice dinlemeden her yere gittin. Hep orada zahmet gördün, öldürüldün. Perişan oldun. Kalanlarınız hep bitkin vaziyette, ölerek yürüyüp duruyordunuz. Tanrı istediği için, kendim devletli olduğum için kağan olarak tahta çıktım. Kağan olup yoksul milleti hep derleyip topladım. Yoksul milleti zenginleştirdim. Az milleti çoğalttım. Yoksa, bu

(8) sözlerimde yalan var mı? Türk beyleri, milleti, bunları işitin! Türk milletini bir araya getirip ülke kuracağını burada yazdım. Hata edip öleceğini yine burada yazdım. Ne kadar sözüm varsa sonsuz olarak kalacak bu taşa yazdım. Ona bakarak idrak edin. Şimdi Türk milleti, beyleri, bu zamanda boyun eğen beyler olarak mı yanılacaksınız? Babam

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

9. ḳaġan eçim kaġan olurtuḳında tört bulunġdaḳı budunuġ nençe itm[iş] tengri yarlıḳaduḳ [üçün ö]züm olurtuḳuma [tört bulunġdaḳı] budunuġ itdim yaratdım i[...] ḳıldım [t]ürgiş ḳaġanḳa ḳızım[ın] ertngü [uluġ] törün alı birtim tür[giş kaġan]

10. kızın ertingü uluġ törün oġlıma alı birtim [ertingü u]luġ [törün alı] birtim ya[ ]t ertü[rtü]m [... başlıġ]ıġ yükündürtüm tizligig sökürtüm üze tengri asra yir yarlıḳaduḳ üç [ün ..]

11. közün körmedük ḳulḳaḳın eşidmedük budunumun ilgerü kün to[ġsıkınga] birigerü [ ]ḳa kurıġaru [... sarıġ altunı]n ürüng kümüşin ḳırġaġlıġ kutayın kinlig işg[itis]in özlük atın adġırın ḳara ḳ[işin]

12. kök teyengin türküme budunuma kazġanu birtim iti birtim [...]n bungsuz ḳıltım üz[e teng]ri erklig [ ]ümen oġ[ ]n [begle]rig budun [...]

13. [ ] igiding emgetmeng tolġatmang. [ ] m türk begler türk budunum [...] at [ ]rtim [ ]ka ta[ ]g [... ür] [ ] kazġanıp yang[...]i bu [...]a bu kaġanıngda bu beglerig[de su]bung[a adrılmasar] tü[rk budun]

14. özüng edgü körteçi sen ebinge [kirteçi sen, bungsuz boldaçı s[en anda] kisre [tabġaç kaġand]a bedizçig ḳop k[elürtüm mening s]abımın sımadı içreki bedizçig ıtı angar adınçıġ bark yaratıd[d]ım için taşın adınçıġ bediz [urturtum taş toḳıttım köngülteki sabımın urturtum ...]

15. on oḳ oġlınga tatınga tegi bunı körü biling benggü taş [toḳıtdım] toḳıtdım bitid[d]im. [ ] ol taş barḳın [...]

Levent Şahverdi Arşivi

(9) kağan, amcam kağan tahta çıktığında dört taraftaki milleti nasıl nizama getirmiş... Tanrı istediği için kendim tahta çıktığımda dört taraftaki milleti düzene soktum ve nizamî hâle getirdim ... kıldım. Türgiş kağanına kızımı çok büyük bir düğünle alıverdim. Türgiş kağanının

(10) kızını da çok büyük bir düğünle oğluma alıverdim. Çok büyük bir düğünle alıverdim yaptırdım başlılara baş eğdirdim, dizlilere dik çöktürdüm. Üstte Tanrı, altta yer buyurduğu için

(11) gözün görmediği, kulakların işitmediği halkımı doğuda gün doğusuna, güneyde batıda ... Sarı altınlarını, beyaz gümüşlerini, oya işlemesi ipeklerini, ipekli kumaşlarını, taşımalık atlarını, aygırlarını, kara samurlarını,

(12) gök rengi sincabını Türküm için, milletim için kazandım, düzenli bir şekilde pay ettim sıkıntısız hâle getirdim. Yukarıda Tanrı muktedîr... Türk beylerini, milletini

(13) besleyin, zulüm etmeyin, kırmayın. benim Türk beylerim, Türk milletim,... elde edip... bu bu kağanından, bu beylerinden ... suyundan ayrılmazsan, Türk milleti

(14) kendin güzellikler göreceksin, çadırına, evine gireceksin, sıkıntısız olacaksın. Ondan sonra Çin kağanından minyatür sanatçısını sürekli getirttim. Benim sözümü kırmadı, kendi himayesindeki minyatür sanatçısını gönderdi. Ona farklı bir türbe yaptırdım. İçine dışına özgün resim vurdurdum. Taş yazdırdım. Gönülden gelen sözümü yazdırdım ...

(15) On Ok oğullarına, yabancına değin buna bakarak idrak edin! Sonsuz kalacak taş vurdurdum, yazdırdım. O taş barkını

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

BATI YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. [ ] üze [...]

2. bilge ḳaġan u[çdı]

3. yay bolsar üze t[en͡gri]

4. köbürgesi öterçe anç[a taḳı]

5. taġda sıġun ötser [ança]

6 sakunur men kan͡gım ka[ġan]

7 taşın özüm kaġan [...]

8 [ ]

9 [ ]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) ... üstte ...

(2) Bilge Kağan (vefat etti.)

(3) Yaz olunca üstte (Tanrı)

(4) davulu nasıl ses çıkarsa öylece, ve de...

(5) dağlarda alageyik ulusa öylece

(6) dalıp gidiyorum. Babam Kağan

(7) taşını kendim kağan

(8) ...

(9) ...

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEYBATI YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. [bilge] ḳaġan bitigin] yol[l]uġ tigin bitidim bunça barkıġ bedizig uzuġ [... k]aġan atısı yol[l]uġ tigin men ay artuḳı tört kün [olu]rup bitidim bedizetim yaġ[...].

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) (Türk Bilge) Kağan kitâbesini Yollug Tigin olarak yazdım. Bunca barkı, minyatürü, sanatı ... kağanın soyundan olan Yollug Tigin ben bir ay dört gün oturup yazdım, resimledim, (meydana getirdim). Yağ...

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK VE KİTÂBESİ

Tuñ Yukuk Kitâbesi ya da diğer kaynaklardaki ismiyle Bayan Çokto, bugünkü Moğolistan coğrafyasında, Orhun Vadisi'nde bulunmuştur. 724 yılında bizzat Tuñ Yukuk tarafından söylenerek diktirilmiştir.

Tuñ Yukuk Kitâbesi'nin içeriği; yapılan savaşlar, Türklerin devlet kurma çabaları ve bunun için çekilen çilelerdir. Anlatılarda Bilge Tuñ Yukuk öne çıkmaktadır. II. Göktürk Devleti hakkında önemli bir kaynak olan kitâbede Bilge Tuñ Yukuk gibi değerli bir vezirin hayat mücadelesini görmekteyiz. Tuñ Yukuk, aynı zamanda devletin kurulmasında önemli rol oynayan akıllardan birisi olmuş, bizzat orduyu yönetmiştir.

Dört cepheli kitâbe iki taştan oluşmaktadır. Tuñ Yukuk Kitâbesi, Bilge Kağan Kitâbesi ile Kül Tigin Kitâbesi'nden yaklaşık 350 km uzakta bulunmuştur. Diğerlerinden sonra bulunan kitâbe, 1897 yılında Rus biyolog Yelizaveta Klements tarafından gün yüzüne çıkartılmıştır. Tuñ Yukuk Kitâbesi, Bilge Kağan Kitâbesi kadar olmasa da önemli ölçüde tahribata maruz kalmıştır. Bu sebeple, ilk dikildiği hâlinin bugünkü hâlinden daha farklı olduğu düşünülmektedir.

Dört cepheden oluşan bu iki taş üzerine kazınmış kitâbelerin birincisi yaklaşık olarak 240 cm, ikinci kitâbeyse 215 cm yüksekliğindedir. Bulunduğu yerde balballar, üzerlerinde çeşitli desenler bulunan mezar taşları ve lahitler gün yüzüne çıkarılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK I. TAŞ: BATI YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. bilge tuñ yuḳuḳ ben özüm tabġaç ilinge ḳılındım türk budun tabġaçḳa körür erti

2. türk budun ḳanın bulmayın tabġaçda adrıldı ḳanlandı ḳanın ḳodup tabġaçḳa yana içikdi tengri ança timiş erinç ḳan birtim

3. kangının ḳodup içikding içikdük üçün tengri ölütmiş erinç türk budun ölti alḳındı yoḳ boldı türk sir budun yirinte

4. bod ḳalmadı ıda taşda ḳalmışı kubranıp yiti yüz boldı iki ülügi atlıġ erti bir ülügi yadaġ erti yiti yüz kişig

5. uduzuġma uluġı şad erti ay[ġ]ıl tidi ayıġmışı ben ertim bilge tuñ yuḳuḳ kaġan mu ḳılayın tidim saḳındım toruḳ buḳalı semiz buḳalı ıraḳda

6. böngser semiz buḳa toruḳ buka tiyin bilmez ermiş tiyin ança saḳındım anda kisre tengri bilig birtük üçün özüm ök kaġan ḳıldım bilge tuñ yukuḳ boyla baġa tarḳan

7. birle iltiriş ḳaġan boluyın biriye tabġaçıġ öngre ḳıtañıġ yırıya oġuzuġ öküş ök ölürti bilgesi çabışı ben ök ertim çoġay ḳuzın ḳara ḳumuġ olurur ertimiz

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Ben Bilge Tuñ Yukuk. Ben Çin ülkesinde doğdum. Türk milleti Çin'e boyun eğmişti.

(2) Türk milleti hükümdarını bulamayınca Çin'den ayrıldı, hükümdarını buldu. Hükümdarını bırakıp Çin'e tekrar boyun eğdi. Tanrı şöyle demiş: "Hükümdar verdim,

(3) hükümdarını bırakıp boyun eğdin." Boyun eğdiğin için Tanrı (seni) öldürdü. Türk milleti öldü, perişan oldu, yok oldu. Türk Sir milletinin yerinde

(4) halk kalmadı. Ormanda dışarda kalanı birleşip yedi yüz kadar (kişi) oldu. İki bölüğü atlı idi, bir bölüğü yaya idi. Yedi yüz kişiyi

(5) gönderen büyükleri şad idi. "Söyle," dedi, söyleyeni ben idim yani Bilge Tuñ Yukuk. "Kağan mı yapayım?" dedim. Düşündüm. Zayıf boğa ve besili boğa uzakta

(6) anırsa, besili boğa, zayıf boğa olduğu bilinmezmiş diyip, öylece düşündüm. Ondan sonra Tanrı bilgi verdiği için kendim şahsımı kağan yaptım. Bilge Tuñ Yukuk, Boyla Baga Tarkan

(7) ile beraber İl Teriş Kağan olunca güneyde Çinlileri, doğuda Kıtañlıları, kuzeyde Oğuzları çoğu defa öldürdü. Danışmanı, çavuşu ben kendim idim. Çogay'ın kuzeyi ile Kara Kum'da oturuyorduk.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK I. TAŞ: GÜNEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. kiyik yiyü tabışġan yiyü olurur ertimiz budun boġuzı toḳ erti yaġımız tegre oçuk teg erti biz isig ertimiz ança olurur erkli oġuzdındın körüg kelti

2. körüg sabı antaġ toḳuz oġuz budun üze kaġan olurtı tir tabġaçġaru ḳum sengünüg ıdmış kıtañġaru tongra esimig ıdmış sab ança ıdmış azkıña türk [budun]

3. yorıyur ermiş ḳaġanı alp ermiş ayġuçısı bilge ermiş ol iki kişi bar erser sini tabġaçıġ ölürteçi tir men öngre kıtañıġ ölürteçi tir men bini oġuzuġ

4. ölürteçi ök tir men tabġaç biridin yan teg kıtañ öngdin yan teg ben yırıdınta yan tegeyin türk sir budun yirinte idi yorımazun usar idi yoḳ ḳılalım

5. tir men ol sabıġ eşidip tün udısıḳım kelmedi küntüz olursıḳım kelmedi anda ötrü kaġanıma ötüntüm ança ötüntüm tabġaç oġuz kıtañ bu üçegü kabıs[s]ar

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Yaban hayvanları yiyerek, tavşan yiyerek oturuyorduk. Halkın boğazı doymuş idi. Düşmanımız çevrede ocak gibiydi, biz ateş idik. Öylece mesken tutmuş iken Oğuz tarafından bir kaçak geldi.

(2) Kaçağın sözü şu şekilde: "Dokuz Oğuz halkının üzerine bir kağan tahta çıktı," der. Çin'e doğru Ku'yu, komutanı yollamış. Kıtañ tarafına doğru Tongra Esimi yollamış, sözü şu şekilde yollamış: "Birazcık Türk milleti

(3) ilerliyormuş, kağanı cesur imiş, danışman bilgili imiş, o iki kişi yanlarında var olursa seni, Çin'i öldürecek derim, doğuda Kıtañ'ı öldürecek derim; beni, Oğuz'u

(4) bile öldürecek derim. Çin, güney tarafından hücum et ve ben kuzey taraftan hücum edeyim. Türk Sir halkının yerinde asla ilerlemesin. Şayet mümkünse tamamen yok edelim,"

(5) derim. O sözleri işitince gece uyuyasım gelmedi, gündüz oturasım gelmedi. Bundan dolayı kağanıma bildirdim. Şöyle bildirdim; "Çinliler, Oğuzlar, Kıtañlar bu üçü birlikte olursa

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

6. kaltaçı biz öz içi taşın tutmış teg biz yuyka erkli tupulġalı uçuz ermiş yinçge erklig üzgeli uçuz yuyka kaim bolsar tupulġuluk alp ermiş yinçge

7. yoġun bolsar üzgülük alp ermiş öngre ḳıtañda biriye tabġaçda ḳurıya ḳurıdınta yırıya oġuzda iki üç bing sümüz kelteçimiz bar mu ne ança ötündüm

8. ḳaġanım [ben] özüm bilge tuñ yuḳuḳ ötüntük ötünçümün eşidü birti könglüngçe uduz tidi Kök öngüg yoġuru ötüken yışġaru uduztum ingek kölükün toġlada oğuz kelti

9. [süsi üç bing] ermiş biz iki bing ertimiz süngüşdümüz terngi yarlıḳadı yañdımız ögüzke tüşdi yañduḳ yolta yime ölti kök anda ötrü oġuz ḳopun kelti

10. türk budunuġ ötüken yirke ben özüm bilge tuñ yuḳuḳ ötüken yirig ḳonmış tiyin eşidip biriyeki budun ḳurıyaḳı yırıyaḳı öngreki budun kelti

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(6) öylece kalacağız. Kendi içi dışını tutmuş gibiyiz. Yufka olanı delmek kolay derler, ince olanı da koparmak kolay. Yufka kalın olursa delmek zor derler. İnce

(7) kalın olsa koparmak zor imiş. Doğuda Kıtañ'dan, güneyde Çin'den, batıda batı tarafında yaşayanlardan, kuzeyde Oğuz'dan iki üç bin kişilik gelecek ordumuz var mı ne?" Böyle söyledim.

(8) Kağanım benim şahsımın yani Bilge Tuñ Yukuk'un söylediği ricalarını işiti verdi. "Nasıl istiyorsan öyle yolla orduyu," dedi. Kök Öng Ovası'nı çiğneyerek Ötüken Ormanı'na doğru yolladım. İnek, binek hayvanı ile Toğla(Irmağı'n)'dan Oğuz geldi.

(9) Askeri üç bin kadar imiş. Biz iki bin kadar idik. Savaştık. Tanrı istedi, geriye doğru püskürttük. Akarsuya düştü. Geri döndüğümüz, yolda yine çok öldü. Ondan sonra Oğuz tümden toplanıp geldi.

(10) Türk milletini Ötüken yerine, ben şahsım Bilge Tuñ Yukuk, Ötüken yerini mesken tutmuş diye işitip güneydeki millet, batıdaki, kuzeydeki, doğudaki millet geldi

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK I. TAŞ: DOĞU YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. iki bing ertimiz [iki] süm[üz b]oldı türk budun ḳ[ılınġa] lı türk kaġan olurġalı santung balıḳ[ḳ]a taluy ögüzke tegmiş yoḳ ermiş ḳaġanına ötünüp sü iltdim

2. santung balıḳḳa taluy ögüzke tegürtim üç otuz balıḳ sıdı usın bunda ıtu yurtda yatu ḳalur erti tabġaç ḳaġan yaġımız erti on oḳ kaġanı yaġımız erti

3. art[uḳı ḳırḳız] küç[lüg kaġan yaġımız] boldı ol üç kaġan ögleşip altun yış üze kabışalım timiş ança ögleşmiş öngre türk ḳaġanġaru sülelim timiş angaru sülemeser ḳaçan [n]eng erser ol bizni

4. [ḳaġanı alp ermiş] ayġuçısı bilge ermiş ḳaçan [n]eng erser ölürteçi kök üçegün ḳabışıp sülelim idi yoḳ ḳılalım timiş türgiş kaġan ança timiş bening budunum anda erür timiş

5. [türk budum yime] bulġanç [o] [timi]ş oġuzı yime tarḳınç ol timiş ol sabın eşidip tün yime udısıḳım kelmez erti kün yime olursıḳım kelmez erti anda saḳındıma

6. ilk [ḳırḳızḳ]a sü[les]er [yig er]miş tidim kögmen yolı bir ermiş tumış tiyin eşidip bu yolun yorısar yaramaçı tidim yirçi tiledim çölgi az eri bultum

7. eşit[t]im az yir y[olı] anı b[irle er]miş bir at oruḳı ermiş anın barmış angar aytıp bir atlıġ barmış tiyin ol yolun yorısar unç tidim saḳındım ḳaġanıma

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) İki bin kişi idik. İki ordumuz oldu. Türk milleti yaratılalı, Türk Kağan'ı tahta çıkalı; Şantug şehrine, denize, ırmağa ulaşmış yokmuş. Kağanıma söyleyip ordu yolladım

(2) Şantung şehrine, denize ve ırmağa ulaştırdım. Yirmi üç şehri kırıp geçirdiler. (Ordumuz) uykularını burada terk edip, çadırda yatıp kalır idi. Çin kağanı düşmanımız idi. On Ok kağanı düşmanımız idi.

(3) Gereğinden fazla Kırgız soylu kuvvet bir kağan düşmanımız oldu. O üç kağan anlaşıp "Altun Orman'ı üstünde birleşelim," demiş. Öylece anlaşmışlar. Doğuda Türk kağanına karşı ordu gönderelim. Ona karşı ordu göndermezsek, her ne zaman bir şey olacak ise o bizi

(4) kağanı kahraman imiş, danışmanı bilge imiş, her ne zaman bir şey olacak ise bizi öldürecektir. "Üçümüz buluşup ordu yürütelim, onları tamamen yok edelim!" demiş. Türgiş kağanı öylece demiş. "Benim milletim orada hazırdır," demiş.

(5) "Türk milletinin yine iç karışıklığı vardır" demiş. Oğuzları yine kötü durumdadır demiş. O sözleri işitince gece uyuyasım gelmez oldu; gündüz oturasım gelmez oldu. O zaman düşündüm.

(6) "Önce Kırgız'a doğru ordu yürütsek daha iyi olur," dedim. Kögmen'in yolu ile aynı yerden geçiyormuş. Kapanmış diye duyup, bu yol ile yürürsek yararlı olmayacak dedim. Yol gösterici istedim. Çöllü Az halkından bir asker buldum.

(7) İşittim. Az ülkesinin yolu Anı ile ... imiş, bir atın gidebileceği yol kadar imiş, onunla gitmiş. Ona söyleyip, "Bir atlı gitmiş diye o yolun tarafından yürürsek oraya varmak daha mümkün olacak," dedim. Ölçtüm biçtim, kağanıma

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK I. TAŞ: KUZEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. ötündüm sü yorıtdım at altın tidim aḳ termil keçe oġurḳalatdım at üze birtüre karıġ sökdüm yukaru at yete yadağın ıġaç tutunu aġturdum öngreki asker

2. yoġuru [ıdıp] ı bar baş aşdımız yubulu intimiz on tünke yantaki tuġ ebirü bardımız yirçi yir yangılıp boğuzlandı bungadıp kaġan yelü kör timiş

3. anı subḳ[a] bard[ımız] ol sub ḳodı bardımız aşanġalı tüşürtümüz atıġ ıḳa bayur ertimiz kün yime tün yime yelü bardımız ḳırḳızıġ uḳa basdımız

4. usın] süngün açdımız ḳanı süsi tirilmiş süngüşdümüz sançdımız ḳanın ölürtümüz ḳaġanka ḳırḳız budun içikdi yükünti yañdımız kögmen yışıġ ebirü keltimiz

5. ḳırḳızda yañdımız türgiş ḳaġanda körüg kelti sabı anteg öngdin ḳaġanġaru sü yorılım timiş yorımasar bizni ḳaġanı alp ermiş ayġuçısı bilge ermiş ḳaçan [n]eng erser

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) söyledim. Ordu yürüttüm. Attan aşağı in dedim. Ak Termil (Irmağı'nı) geçip yüklettim. At üzerine bindirip karı söktüm. Yukarı doğru, atı kenarıya alarak yaya bir şekilde ve ağaca tutunarak tepeyi çıkarttım. Doğu tarafındaki asker

(2) çigneyi verip, ağaçlı tepeyi aştık. Yuvarlanarak indik. On gecede yandaki engelin çevresinden dolanıp da gittik. Yol gösterici yeri şaşırıp cezalandırıldı. Sıkılıp kağan dört nala gidip hedefe varın demiş.

(3) Anı suyuna vardık. O sudan aşağıya doğru gittik. Yemek yemek için attan indirttik, (mola verdik). Atları ağaca bağlıyorduk. Gece gündüz yine atları dört nala koşturup gittik. Kırgız'ı uykuda bastık.

(4) Uykusunu mızrakla açtık. Hükümdarı, hanları ordusu toplanmış. Savaştık, mızrakladık. Hükümdarını öldürdük. Kağana Kırgız halkı boyun eydi, baş eğdi. Geri döndük, Kögmen Ormanı'nı çevreleyerek geldik.

(5) Kırgız'dan geri döndük. Türgiş Kağanlığından bir kaçak geldi. Sözü şunun gibi; "Doğudaki kağana karşı ordu yürütelim, sefer edelim," demiş, "Sefer etmezsek, bizi, kağanı cesur imiş, danışmanı, sözcüsü bilgili imiş, her ne zaman bir şey olacak olsa

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

6. bizni ölürteçi kök timiş türgiş kaġanı taşıḳmış tidi on oḳ budunı ḳalısız taşıḳmış tir tabġaç süsi bar ermiş ol sabıġ eşidip ḳaġanını ben ebgerü tüşeyin tidi

7. ḳatun yoḳ bolmış erti anı yoġlatayın tidi sü barıng tidi altun yışda olurung tidi sü başı inel ḳaġan tarduş şad barzun tidi bilge tuñ yuḳuḳḳa banga aydı

8. bu süg ilt tidi kıyınıġ könglüngçe ay ben sanga ne ayayın tidi kelir erser kür ökülür kelmez erser tılıġ sabıġ alı olur tidi altun yışda olurtumuz

9. üç körüg kişi kelti sabı bir ḳaġan sü taşıḳdı on oḳ süsi ḳalısız taşıḳdı tir yarış yazıda tirilelim timiş ol sabıġ eşidip ḳaġanġaru ol sabıġ ıtım ḳanda yana sabıġ yana

10. kelti olurung tiyin timiş yelme karġu edgüti urġıl basıtma timiş bög[ü] ḳaġan bangaru ança yıdmış apa tarḳanġaru içre sab ıdmış bilge tuñ yuḳuḳ añıyıġ ol üz ol angılur

11. sü yorılım tideçi unamang ol sabıġ eşidip sü yorıtdım altun yışıġ yolsuzun aşdımız irtiş ögüzüg keçigsizin keçdimiz tün katdımız bolçuka tang öntürü tegdimiz

Levent Şahverdi Arşivi

(6) bizi çok öldürecek," demiş. "Türgiş kağanı dışarı çıkmış," dedi. "On Ok halkı eksiksiz bir şekilde dışarı çıkmış diyorlar Çin ordusu varmış." O sözü işitip "Kağanım, ben evin yoluna, karargâha doğru ineyim," dedi.

(7) Hatun vefat etmişti. "Ona cenaze, yas törenini tertip edeyim," dedi. "Ordu, (siz) gidin," dedi. "Altun Ormanı'nda mesken tutun" dedi. "Ordu Başkumandanı İnel Kağan, Tarduş şadı gitsin" dedi. Bilge Tuñ Yukuk'a, bana öylece söyledi:

(8) "Bu orduyu yolla," dedi. "Cezayı gönlün nasıl isterse öyle söyle. Ben sana ne söyleyeyim" dedi. "Gelirse kıskançlık toparlanır, gelmezse haberi getireni ve sözünü alarak bekle," dedi. Altun Ormanı'nda oturduk.

(9) Üç kaçak kişi geldi. Hepsinin sözü birdi. "Kağan ordu çıkardı, On Ok ordusu eksiksiz dışarı çıktı diyorlar; Yarış Ovası'nda birleşelim," demiş. Bu sözleri işitince haber kağana ilettim. Hükümdar tarafından söz tekrar

(10) geldi. "Bekleyin!" diye söylemiş. "Keşif birliklerini, nöbet durumunu çok iyi nizama sok, üzerlerine baskın yedirtme," demiş. Bögü Kağan bana doğru öylece bu sözleri yollatmış. Apa Tarkan'a doğru içinden sözleri göndermiş: "Bilge Tuñ Yukuk kötüdür, başına buyruktur, kin tutar, yanılır, hata eder,

(11) orduyu yürütelim, sevk edelim diyecektir, bunu yapmayın, kabul etmeyin," O sözü işitip orduyu yürüttüm. Yol vermeksizin Altun Ormanı'nı aştık. Geçit vermeyen İrtiş Irmağı'nı geçtik. Geceyi gündüzü birbirine kattık. Bolçu'ya tan vakti sökerken vardık.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK II. TAŞ: BATI YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. tılıġ kelürti sabı antaġ tarış yazıda on tümen sü tirilti tir ol sabıġ eşidip begler kop [un]

2. yañalım arıġ ubutı yig tidi ben ança tir men ben bilge tuñ yuḳuḳ altun yışıġ aşa keltimiz irtiş ögüzüg

3. keçe keltimiz kelmişi alp tidi tuymadı teṉgri umay ıduḳ yir sub basa birti erinç neke tezer biz

4. öküş tiyin neke korkur biz az tiyin ne basınalım tegelim tidim tegdimiz yulıdımız ikinti kün

5. örtçe kızıp kelti süṉgüşdümüz bizinte iki uçı sıṉgarça artuḳ erti teṉgri yarlıḳaduḳ üçün öküş tiyin

6. ḳorḳmadımız süṉgüşdümüz tarduş şadra udı yarñdımız ḳaġanın tutdumuz yabġusın şadın

7. anda ölürti eligçe er tutdumuz ol oḳ tün budunun sayu itimiz ol sabıġ eşidip on oḳ begleri budunı ḳop

8. kelti, yükünti keligme beglerin budunın itip yıġıp azça budun tezmiş erti on oḳ süsin sületdim

9. biz yime süledimiz anı ert[t]imiz īnçü ögüzüg keçe tinsi oġlı aytıġma bengilig ek taġıġ ertü[rtüm]

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Elçi getirdiler. Sözü şu şekilde; "Yarış Ovası'nda yüz bin asker toplandı," der. O sözü işitip beyler hep birlikte

(2) "Geri dönelim, arınmış ve mütavazı olmak iyidir!" dedi. "Ben şöyle derim, ben Bilge Tuñ Yukuk: Altun Ormanı'nı aşarak geldik, İrtiş Irmağı'nı

(3) geçerek geldik. Geleni yiğit dedi ama duymadı. Tanrı ve Umay, kutsal yer su üzerlerine bastırıverdi. Niye kaçıyoruz?

(4) Sayıları fazla diye niye korkuyoruz.. Az(ız) diye neden kendimizi geri çekelim.. Saldıralım," dedim. Saldırdık, yağmaladık. İkinci gün

(5) ateşe benzer bir şekilde sinirlenip geldiler. Savaştık, mücadele ettik. Bizim taraftan iki kısmı, bir kısmından fazla idi. Tanrı lütfettiği için, sayıları fazla diye

(6) korkmadık ve savaştık. Tarduş şadına kadar kovalayıp püskürttük. Kağanını ele geçirdik. Yabgusunu, şadını

(7) orda öldürüldü. Elli kadar askeri ele geçirdik. O gece milletine haber gönderdik. O sözü işitip On Ok beyleri, milleti hep

(8) geldi, boyun eğdi. Gelen beylerini, milletini nizama sokup, bir araya getirip sayıları az millet kaçmıştı. On Ok ordusunu gönderdim

(9) biz de Ordu yolladık ve onları geçtik. İnci Irmağı'nı geçerek "Tinsi Oğlu" denilen kutsal Ek Dağı'nı aşarak, geçerek

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK II. TAŞ: GÜNEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. temir ḳapıġḳa tegi irtimiz anda yandurtumuz inel ḳaġanka [añıp ... t ...] tezik tokar [s..]

2. anda berüki suḳ başlıġ soġdak budun ḳop kelti yükünti [ ] türk budun temir ḳapıġḳa tinsi oġlı

3. tinsi oġlı aytıġma taġka tegmiş idi yok ermiş ol yirte ben bilge tuñ yuḳuḳ tegürtük üçün

4. sarıġ altun ürüng̃ kümüş ḳız ḳuduz eġri tebi aġı bung̃-suz kelürti iltiriş ḳaġan bilgesin üçün

5. alpın üçü tabġaçḳa yiti yigirmi süng̃üşdi ḳıtañḳa yiti süng̃üşdi oġuzḳa biş süng̃üşdi anda ayġuçı[sı]

6. yime ben ök ertim ayġıçısı yime ben ök ertim iltiriş ḳaġanḳa türk bögü ḳaġanḳa türk bilge kaġanḳa

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Demir Kapı'ya değin vardık. Oradan geri döndürdük. İnel Kağan'a kötü olup Tezik, Tohar

(2) ondan daha güneydeki, öfkeli suratlı Soğod milleti tamamen geldi, boyun eğdi Türk milletinin, halkının Demir Kapı'ya, Tinsi Oğlu,

(3) Tinsi Oğlu ismiyle anılan dağa vardığı hiçbir zaman olmamış. O yere ben Bilge Tuñ Yukuk vardığım için

(4) sarı altın, beyaz gümüş, kız kadın, cariye, eğri çöl devesi, birçok çeşit mal, sıkıntı çıkartmadan getirdi. İl Teriş Kağan bilge bir şahsiyet olduğu için,

(5) yiğitliliği sayesinde Çinlilere karşı on yedi kez savaştı; mücadele etti, Kıtañlara karşı yedi kez savaştı, Oğuzlara karşı beş kez savaştı. Orada danışmanı

(6) yine ben kendim idim, söyleyeni yine ben kendim idim. İl Teriş Kağan'a, Türk Bögü Kağanı'na, Türk Bilge Kağanı'na

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK II. TAŞ: DOĞU YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. ḳapġan ḳaġan [yiti] otuz yaşḳa [... anda ... erti] ḳapġan ḳaġan olurtı tün udımatı

2. küntüz olurmatı ḳızıl kanım töküti ḳara terim yügürti işig küçüg birtim ök uzun yelmeg yime ıtım oḳ

3. arkuy karġuġ ulġartdım oḳ yanıġma yaġıġ kelürir ertim ḳaġanımın sü iltdimiz teng̃ri yarluḳazu

4. bu Türk budun ara yaraklıġ yaġıġ yeltürmedim tögünlüg atıġ yügürtmedim iltiriş ḳağan ḳazġanmasar

5. ụdu ben özüm kazġanmasar il yime budun yime yoḳ erteçi erti ḳazġantuḳın üçün udu özüm ḳazġantuḳum üçün

6. il yime il boldı budun yime budun boldı özüm karı boldum uluġ boldum neng̃ yirdeki kaġanlıġ budunḳa

7. büntegi bar erser ne bung̃ı bar erteçi ermiş

8. türk bilge ḳaġan ilinge bititdim ben bilge tuñ yuḳuḳ

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) Kapgan Kağan yirmi yedi yaşındayken ... orada ... idi. Kapgan Kağan tahta çıktı. Gece uyumadı,

(2) gündüz oturmadı. Kızıl kanımı döktürüp, kara terimi koşturup hep işi gücü verdim. Uzun yol araştırmacılarını yine gönderdim.

(3) Siperi, nöbet yerini hep geniş hâle getirdim. Geri dönen düşmanı getirir idim. Kağanımla ordu gönderdim. Tanrı buyursun,

(4) şu Türk milletinin arasına silâhlı düşmanlara at koşturmadım; damgasından belli çalıntı atı koşturmadım. İl Teriş Kağan yenmese,

(5) ve ben kazanmasaydım, devlet de millet de yok olacaktı. Yendiği için ve kendim yendiğim için

(6) devlet yine devlet oldu, millet yine millet oldu. Ben yaşlandım ve yaşım epey oldu. Herhangi bir yerdeki kağanlı (kimsenin boyundurluğu altında olmayan) milleti

(7) bunun gibi varsa, ne sıkıntısı var olacakmış?

(8) Türk Bilge Kağan'ı ülkesinde yazdırttım. Ben Bilge Tuñ Yukuk.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TUÑ YUKUK II. TAŞ: KUZEY YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

Metin

1. iltiriş ḳaġan ḳazġanmasar yoḳ erti erser ben özüm bilge tuñ yuḳuḳ ḳazġanmasar ben yoḳ ertim erser

2. ḳapġan ḳaġan türk sir budun yirinte bod yime budun yime kişi yime idi yoḳ erteçi erti

3. iltiriş ḳaġan bilge tuñ yuḳuḳ ḳazġanduḳ üçün ḳapġan ḳaġan türk sir budun yorıduḳı bu

4. türk bilge ḳaġan türk sir budunuġ oġuz budunuġ igidü olurur

Levent Şahverdi Arşivi

Günümüz Türkçesi

(1) İl Teriş Kağan yenmese eğer vefat etse idi, ben kendim, Bilge Tuñ Yuḳuḳ yenmesem, ben vefat etse idim

(2) Kapgan Kağan'ın, Türk Sir milletinin yerinde boy, yine millet, yine insan, yine tamamıyla yok olacaktı.

(3) İl Teriş Kağan, Bilge Tuñ Yukuk yendiği için Kapgan Kağan'ın, Türk Sir milletinin yürüdüğü bu

(4) Türk Bilge Kağan, Türk Sir milletini, Oğuz milletini, halkını besleyip oturmaktadır, hüküm sürmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

SÖZLÜKÇE

-A-

Aç: aç olan kimse, tok olmayan.

Açsık: karnı acıkma durumu, acıkacak olma, açlık, tok olmama durumu.

Adak: ayak, bir organ.

Ardıl-: ayrıl-, terk et-.

Adġır: aygır, kuvvetli erkek at.

Adınçıġ: bambaşka, ayrı ayrı, olağanüstü, harikulade, farklı, muazzam.

Aġ-: yukarıya doğru yüksel-, çık-, buharlaş-.

Aġı: mal, ipek içeren kumaş, kaliteli kumaş.

Aġır: ağır olan şey, değerli, yük.

Aġış: servet, hazine, mal toplamı.

Aġıt-: yükselt-, kaçırt- , sür-, sürükle-.

Aġrı-: bedenin hastalanması durumu, kötü olmak, ilaca ihtiyacı ol-.

Aġtur-: yukarıya doğru yükselt-, yukarı çıkar-, yukarıya sür-, buharlaştır-.

Aġu: bir bölge adı.

Aḳ: bir renk adı, beyaz, ak, temiz, pak, kirli olmayan.

Levent Şahverdi Arşivi

Aḳ Termil: bir bölge adı.

Aḳıt-: akın ettir, dört nala koşmak, saldırmak, hücum etmek.

Al-: al- , zapt et-, fethet-, ele geçir-.

Alḳ-: tüken-, yok ol-, bitir-, tamamla-, mahv ol-.

Alḳın-: azal-, mahvol-, tüken-, bit-, kökü kuru-.

Alp: cesur, yiğit, kuvvetli kimse, güçsüz olmayan kimse.

Alpaġu: cesur, yiğit, kuvvetli ve savaşçı kimse.

Altı: bir rakam = 6.

Altız-: aldır- , yakalat-, ele geçir-, teslim et-, tahsis et-.

Altun : değerli bir maden, altın.

Altun Yış: bir bölge adı, Altın Orman.

Amġa: bir kale adı.

Amtı: zaman ifadesi, şimdi, şimdiki, bu anda olan.

Ança: öyle, şöyle, öylece, böylece.

Ançula-: sun-, takdim et-, teslim et-, ver-.

Anı: şahıs zamiri çekimi, onu, onları.

Anı Sub: bir bölge adı, Anı Suyu.

Anın: şahıs zamiri çekimi, onunla.

Anta: orada, o zaman, ondan.

Antag: onun gibi, tıpkı, benzer bir şekilde, öylece, onca.

Antargu: bir bölge adı.

Ana: ona, onlara.

Añ-: kork- , kötü duruma getir-.

Añıg: kötülük, fenalık.

Añıt-: korkut- , tehdit et-, kötü duruma sok-.

Levent Şahverdi Arşivi

Apa: ata, ecdat, büyük, dede, ilk ata.

Apar: Avalar.

Ar ubut: utanma, haya, sakınma.

Ar-: aldat-, kandır-.

Ara: arasında.

Arçı: aldatıcı, sahtekâr, hilekâr olan kimse.

Arıl-: azal-, tüken-, mahvol-, yok ol-, öl-.

Arḳış: kervan, elçi, ulak, haberci.

Arḳuḳ: inatçı, ters, aksi, sinirli.

Arḳuy: siper, mevzi, saklanma yeri, korunma yeri.

Artat-: tahrip et-, yık-, boz-, elinden al-.

Artuḳ: çok, fazla, artı olarak.

Artur-: aldan-, kandırıl-, inan-.

Asra: altta, aşağıda, yer yüzünde, yer altında.

Aş-: aş-, engelden geç-.

Aşa: aşarak, geçerek, giderek.

Aşan-: yemek ye-, karnını doyurma.

Aşsız: aç, yiyeceksiz, yemek bulamayan kimse, fakir, düşkün, yoksul.

At: at, ad = isim.

Atı: yeğen, soyundan olan kimse.

Atlıġ: meşhur, unvan sahibi, at hayvanına sahip kişi, süvari.

Ay: yıl içeresinde on iki kısımdan her biri = ay, kısmî otuz gün.

Ay-: söyle-, konuş-, anlat-, iste-, danış-.

Levent Şahverdi Arşivi

Aya-: koru- , himaye et-, etkile-.

Ayığma: danışman, söyleyen, hitab eden, karar sorulan.

Ayġuçı: söz söyleyen, danışman, sözcü.

Ayuḳ: mülk, memleket, ele geçirilen yerlerden müteşekkil hür bölge.

Az: az, biraz, fazlanın tersi.

Az: kavim ismi.

Azkıña: azıcık, pek az, birazcık.

Azman: azman.

Azu: acaba, yoksa, şayet.

Azuḳ: azık, yiyecek, katık.

-B-

Ba-: bağla-, yarat-.

Baġa: bir unvan.

Balbal: balbal, öldürülen düşmanın ve dostun heykeli, bir çeşit türk sanatı ürünü.

Balıḳ: şehir, balçık, çamur, yarık, boş nehir.

Bar: var, mevcut.

Bar baş: baş, dağın zirvesi, komutan, başkan, tepe.

Bar-: var-, git-, kaç-.

Barım: mal, mülk, servet, birikim, varlık.

Barḳ: ev, türbe, konut, barınak, anıtkabir.

Bars: kişi adı, dağ kedisi = pars.

Bas-: bas-, baskın yap-, bastır-, ansızın saldır-, ittir-.

Levent Şahverdi Arşivi

Basık-: bastır-, sok-, çökert-, bula-.

Basın-: zayıf gör-, kahrol-, zahmet çek-.

Basıt-: bastır-, baskın yaptır-, birden hücuma uğra-, ansızın basıl-.

Basmıl: bir kavim ismi.

Baş: baş, doruk, tepe, alın.

Başad-: liderlik et-, kumanda et-, yönet-.

Başġu: alını.

Başla-: liderlik et-, başta ol-, yönet-.

Başlayu: en önce, önce, ilk, evvela.

Başlıġ: mağrur başlı, gururlu, övünç sahibi, kibirli.

Batım: batım, çöküş, gün bitimi.

Batsık: gün batacak olan yer.

Bay: zengin.

Bayırķu: bir kavim adı.

Baz: tâbi, bağımlı, dâhil olan.

Bediz: resim, heykel, süs, minyatür.

Bediz-: süsle-, resim çiz-, boya-.

Bedizçi: ressam, heykeltıraş, minyatür sanatçısı.

Bedizet-: süslet-, resmettir-, minyatür çiz-.

Beg: bey, bir çeşit rütbe, oba başı.

Beglik: bey olmaya elverişli, bey olacak kimse.

Bengilik: mukaddes, ebedî, sonsuz olan, kutsal olan.

Bengü: ebedi, ebedi olarak.

Ber-: ver-.

Levent Şahverdi Arşivi

Berçik: bir kavim adı.

Beş: bir rakam, beş = 5.

Bıç-: biç-, bıç-, kes-

Biçin: maymun = bir hayvan adı, yıl adı olarak da kullanılır.

Bil-: bil-.

Bilge: akıllı, muktedir, bilge, bilgi sahibi olan yetkin kimse.

Bilge: bir unvan.

Bilig: bilgi, akıl, zihin, hikmet, yazılı olan değer.

Biligsiz: cahil, bilgisiz, hödük.

Bin: bir sayı, bin = 1000.

Bin-: bin-.

Bintegi: benim gibi.

Bintür-: bindir-.

Bir: bir rakam, bir = 1.

Bir-: ver-.

Birigerü: güneye doğru, güneye.

Biriye: güneye, güneyde.

Biriki: beriki.

Bir-: ver-.

Birle: ile, birlikte.

Biş: beş = 5.

Bişük: akraba, hısım, yakın olan kimse.

Biti-: yaz-, çiz-, doku-.

Bitit-: yazdır-, çizdir-, dokut-.

Levent Şahverdi Arşivi

Biz: biz.

Bizin: bizim.

Bizine: bize.

Bod: boy.

Bodun: boylar, halk, millet kavim.

Boguz: boğaz.

Boguzlan-: öldürül-, boğazlan-.

Bol-: ol-.

Bolçu: yer adı.

Bor: kar fırtınası, fırtına, boran.

Boşgur-: öğret-, akıl ver-, yap-, düzene sok-.

Boyla: unvan.

Boz: boz.

Bödke: bu zamanda, şimdiki.

Bögü Kaġan: bir kişi adı.

Bölün: bakan, yüksek görevli, memur.

Böri: kurt, canavar.

Bu: bu, işaret zamiri.

Buķa: boğa, büyük baş hayvan, bir isim.

Bukuġ: kişi adı.

Bul-: bul-.

Bulġanç: bulanık, düzensiz, karışık, karman çorman.

Bulun: köşe, taraf, bucak.

Bumın: bir kişi adı.

Bunça: bunca, bu kadar, şöylece, öylece.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunı: bunu, şunu, onu.

Bunta: burada, buraya.

Bung: dert, sıkıntı, ihtiyaç, yoksulluk, dert, tasa, bela, musibet.

Bungsuz: dertsiz, tasasız, sıkıntısız, korkusuzca, belasız.

Buyruḳ: kumandan, amir, bir çeşit rütbe.

Boz-: boz- , hezimete uğrat-, yen-, dağıt-.

Bükli: bir bölge adı.

-Ç-

Çabış: çavuş, yardımcı.

Çaça: kişi adı.

Çıgañ: yoksul, fakir, sefil, düşkün.

Çıḳan: kuzen, teyzenin oğlu, yeğen.

Çik: bir kavim adı.

Çor: bir isim.

Çorak: çorak yer, çöl, kurak bölge.

Çöl: çöl, istep, aşırı soğuk yahut sıcak olan yer.

Çub: bir bölge, mıntıka.

Çogay: bir yer adı.

Çuş: bir yer adı.

-E-

Eb: ev, merkez, ordugâh.

Ebir: evir-, çevir-, döndür-.

Levent Şahverdi Arşivi

Edgü: iyi, kar, yarar, kazanç.

Edgüti: iyice, düzgün bir şekilde.

Ediz: bir kavim adı.

Egir-: çevirmek, kuşatmak, çevrelemek.

Ek: Ek Dağı.

Eke: abla.

Eki: iki.

Ekin: ikisi.

Ekinti: ikinci (olarak).

El: millet, ülke, devlet, il.

Elig: el organı, elli = 50.

Emgek: eziyet, ıstırap, zahmet.

Emget-: eziyet et-, zahmet ver-.

En: en.

Enç: rahat, huzur.

Er: kişi, adam, erkek, asker.

Er at: erkek adı, asker sıfatı.

Er-: ol-.

Eren: adamlar, erler.

Erig: erişilir, yakın yer, uğrak.

Erinç: muhakkak, şüphesiz, tabiî.

Erkli: olan, iken.

Erklig: kuvvetli, kudretli, muktedir.

Ersin: bir yer adı.

Ertin-: vazgeç-, geri dön-.

Levent Şahverdi Arşivi

Ertingü: pek, pek çok, muazzam, fevkalade.

Ertür-: yaptır-.

Eşgiti: ipekli kumaş.

Eşid-: işit-.

Eşilik: hanım olacak, hanım olmaya layık, eşlik.

Et-: tanzim et-, düzene sok-, yap-, et-.

Ezginti: yer adı.

-G-

Gu: soru eki/edatı.

Gü: soru eki/edatı.

-I-

I: ağaç, orman.

Id-: gönder-.

Içgın-: gönder-, içinden at-.

Iduk: kutsal, mukaddes.

Igaç: ağaç.

Igar: güçlü,kudretli.

Irak: ırak, uzak, yakın olmayan.

Işbara: bir unvan.

It: köpek = yıl adı olarak da kullanılır.

Ilt-: gönder-.

Levent Şahverdi Arşivi

-İ-

İç: iç.

İçger-: tâbi kıl-, bağımlı kıl-, ulusa dâhil et- boyun eğdir-.

İçik-: tâbi ol-, bağımlı ol-, boyun eğmek.

İçre: içte, içerde.

İçreki: içindeki, has, saraya mahsus, kendine ait.

İdi: sahip, asla, hiç, büsbütün, pek.

İgit: yalan, gerçek dışı, sahte.

İgit-: besle-, doyur-, açlığı gider-.

İl: ülke, devlet, halk, il.

İl Bilge: bir isim.

İlgerü: ileri, ileride, doğuda, doğuya doğru.

İlig: hükümdar, kağan, yönetici.

İlk: ilk, ilk önce, evvel.

İlki: birinci, önceki.

İlle-: devlet kur-, mesken tut-, ülke belirle-.

İlig: devletli, devleti olan, hükümdar.

İlsiret-: devletsiz bırak-, ülkesini elinden al-.

İlt-: ilet-, gönder-, dağıt-, yolla-.

İlteber: bir unvan.

İl Teriş: bir isim.

İn-: in-, aşşağı git-.

İnançu: bir isim.

İnel Kagan: bir isim.

İnençü: bir isim.

Levent Şahverdi Arşivi

İngek: inek, büyük baş hayvan.

İr-: ol-.

İrtiş Ögüz: İrtiş Nehri.

İrtür-: eriştir-, birlikte bir şekilde.

İsig: ısı, sıcaklık, duman.

İş: iş, hizmet, fiil.

İşgiti: ipekli kumaş, ipekli, kaliteli kumaş.

İt-: düzenle-, tanzim et-.

İtgüçi: yapan, eden, yaratan, inşa eden, iş gören.

İtin-: kendini düzenle-, örgütlen-, nizama gir-.

-K-

Kabış-: kavuş-, birleş-, buluş-.

Kaçan: nasıl.

Kadırgan: Kadırgan Dağları.

Kadiz: bir yer adı.

Kagan: hakan, kağan, han, yönetici.

Kaganla-: hakan yap-.

Kaganlık: kağanlı, kağanı olan.

Kagansıra-: kağansız kal-, kağansız ol-.

Kagansırat-: kağansız bırak-.

Kal-: kal-.

Kalın: kalın, sıkı.

Kalısız: tamamen, eksiksiz, bütünüyle.

Kalmış: kalan, kalanlar, geride olanlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Kamag: bütün, hepsi, toplamı.

Kamşag: sallantılı, kargaşa içinde.

Kamşat-: sars-, sendelet-.

Kan: kağan.

Kanı: hani, nerede.

Kanlan-: kağan sahibi ol-, hükümdarını bulmak, yöneticiye erişmek.

Kantan: nereden.

Kang: baba.

Kapgan: bir kişi adı.

Kapıġ: kapı.

Kar: kar.

Kara: kara, siyah, yüksek, alalede, avam.

Kara Köl: bir yer adı.

Karagan: yer adı.

Kargu: nöbetçi, muhafız.

Karı bol-: yaşlan-.

Karluk: bir kavim adı.

Kaş: bir organ, kaş.

Katıgdı: sık, iyice.

Katun: kadın, hatun, kağan eşi.

Kazgan-: kazan-, elde et-, fethet-, yen-.

Keç-: geç-, aş-.

Keçe: geçerek, geçip, aşarak.

Keçen: bir yer adı.

Levent Şahverdi Arşivi

Keçig: geçit, patika, yol, kestirme yol.

Kedimlik: kuşamlı, giyimli, zırhlı, kıyafetli.

Kel-: gel-.

Kelingün: gelinler.

Kelür-: getir-.

Kentü: kendi, özü, şahsı.

Keneres: bir yer adı, bir kavim adı.

Kengü Tarban: bir yer adı.

Kengü Tarman: bir yer adı.

Kerekülüg: çadırlı.

Kergek: gerek, yok, namevcut, vefat.

Kergeksiz: bol bol, bolca, fazlasıyla, gereksiz bir şekilde çok olan.

Kıd-: kes-, kıy-, yok et-.

Kıl-: kılma, yapma, yap-, et-.

Kılıçla-: kılıçla yarala-, öldür-.

Kılın-: yaratıl-, vücuda getiril-, yapıl-.

Kırgaglık: kenarlı, oyalanmış.

Kırk: kırk = 40.

Kırkız: Kırgız.

Kısıl: dar vadi, dağ geçiti.

Kış-: kıl-, yap-, et-.

Kışın: kışın.

Kışla-: kışla-, kışı geçir-.

Kıtañ: bir kavim adı.

Kıy: karar, ceza.

Levent Şahverdi Arşivi

Kız: kız.

Kiçig: az, küçük, pek az, hiç, azıcık.

Kigür-: girdir-, sok-.

Kikşür-: kışkırt-.

Kir-: gir-, atıl-, dal-, sığın-, tâbi ol-.

Kirü: geride, batıda.

Kiride: geride, batıda, sonra.

Kişi: kişi, insan, hem erkek hem kadın birey.

Kiyik: geyik ? , av hayvanı.

Kod-: koy-, bırak-.

Kodı: aşağı, boyunca.

Kokılık: koku, güzel koku.

Kon-: kon-, yerleş-.

Kontur-: kondur, yerleştir-, iskan et-.

Koñ: koyun.

Kop: bütün, hep, tamamıyla.

Kopun: topluca, hepsi, bütün.

Korgan: korugan, sığınak, kale.

Korıgu: nöbetçi, muhafız, kale muhafızı, koruyan kimse.

Koşu: bir kişi adı.

Koşulgak: yer adı.

Kot-: koy-, bırak.

Köbürge: davul.

Kögmen: Sayan Dağları.

Kök: hep, mavi, gök.

Levent Şahverdi Arşivi

Kök Ön͡güg: bir yer adı.

Kök üçegün: Her üçü.

Kök Türk: Göktürk.

Köl: göl, su birikintisi.

Kön͡gül: gönül.

Kör-: gör-, bak-, tâbi ol-, bağımlı ol-, teslim ol-.

Kötür-: götür-, kaldır-, yükselt-.

Köz: göz.

Ku: bir kişi adı.

Kubrat-: bir araya getir-, derleyip topla-.

Kul: köle, erkek köle, kul.

Kulad-: köle ol-.

Kullug: kullu, kulu olan, köleli.

Kulgak: kulak.

Kunçuy: prenses.

Kunı Sen͡gü: bir kişi adı.

Kurıdın: geride, batıda, batıdan.

Kurıgaru: geriye, batıya, batıya doğru.

Kurukan: bir halk adı.

Kurıya: geride, batıda, batıya.

Kut: kut, talih.

Kutay: ipek, ipekli kumaş.

Kuz: kuzey.

Kü: şan, şöhret, ün, haber.

Küç: güç, kuvvet.

Levent Şahverdi Arşivi

Küçlüg: güçlü.

Kül: kişi adı.

Külüg: ünlü, meşhur, şanlı, şöhretli.

Kümüş: gümüş.

Kün: gün, güneş.

Küni: kıskançlık, haset.

Küntüz: gündüz, gündüzün.

Küng: cariye, kadın köle.

Küŋed-: cariye ol-.

Küŋlüg: cariyeli, hizmetçili.

Kür: hile, çare, sahtekârlık.

Küregün: itaatsiz olma, cahillik, disiplinsizlik.

Kürlüg: hilekâr, aldatıcı, sahtekâr.

Küzed-: koru-, kolla-, gözet-, nezaret altına al-.

-L-

Lazgın: domuz.

Liken: bir kişi adı.

Lisün: bir kişi adı.

-M-

Makaraç: bir kişi adı veya unvan.

Mana: bana.

Men: ben.

Menim: benim.

Levent Şahverdi Arşivi

-N-

Ne: ne, hangi, şey, nesne.

Nen͡gçe: her ne kadar, nice, ne kadar çok.

Nen͡g: hiç, hiç de, herhangi.

Nen͡g nen͡g: her ne.

-O-

Oçuk: ocak.

Oglan: oğullar.

Oglıt: oğullar.

Ogul: oğul, evlat.

Ogurkalat-: hırsızlık yaptır-, sırtlat-, yüklet-, bindir-.

Oguz: bir halk adı.

Ok: kuvvetlendirme edatı, boy, kabile, kavim, akraba.

Okı-: çağır-, davet et-.

Okuz: örgütsüz, boy örgütü olmayan.

Ol: o.

Olur-: otur-, tahta çık-, hüküm sür-.

Olursık: oturma, oturma isteği, oturacak olma durumu.

Olurt-: oturt-, tahta çıkart-, hüküm sürdürt-.

On: bir sayı, on = 10.

On ok: On ok halkı.

Onunç: onuncu = 10.

On͡g: bir kişi adı.

Opla-: hopla-, zıpla-, hücum et-, atıl-, saldır-.

Levent Şahverdi Arşivi

Ordu: askerlerin birleşimi, merkez, başkent, karargâh.

Ortu: orta.

Oruk: yol, patika.

Ot: ateş.

Otuz: otuz.

Otuz Tatar: Otuz Tatar halkı.

Oz-: serbest ol-, nihayete er-, geç-, ileri git-.

-Ö-

Ö-: düşün-, akıl et-, bil-.

Öd: zaman.

Öd: öd, safra kesesi.

Ög: anne.

Ög-: öv-.

Ögir-: sevin-.

Ögleş-: anlaş-, akıl akıla ver-.

Ögsüz: annesiz, öksüz.

Ögtür-: övdür-.

Ökül-: toplan-, yığıl-, birik-.

Ökün-: pişman ol-, üzül-, kararındangeri dön-.

Öküş: çok, güçlü.

Öl-: öl-.

Ölüg: ölü, ölmüş.

Ölür-: öldür-.

Ölüt-: öldür-.

Levent Şahverdi Arşivi

Öngre: doğu, ilerde, doğuda.

Öngtür-: çıkar-, gönder-.

Ör-: başkaldır-, isyan et-, ayağa kalk-.

Örpen: bir yer adı.

Ört: ateş, alev.

Öt-: bögür-, ses çıkar-, gümbürde-.

Ötüg: arz, talep, rica, istek.

Ötügen: bir yer adı.

Ötün-: iste-, rica et-.

Ötünç: dilek, istek, rica.

Öz: ağaç özü.

Özi: kendisi.

Özlük: has, kendisine ait.

Özüm: kendim, şahsım.

-P-

Purum: Roma, en azından doğu kısmı, Bizans, Avar kast edilmiş de olunabilir.

-S-

Sab: söz, laf, haber.

Saç: saç.

Sakın: düşün-, yas tut-, kaygılan-, dalıp git-.

Sanç-: batır-, mızrakla-.

Sansız: hesapsız, sayısız, çok fazla.

Levent Şahverdi Arşivi

Sayu: her, sayarak.

Sebig: bir kişi adı.

Sebin-: sevin-.

Sekiz: sekiz = 8.

Selenge: Selenge Irmağı.

Sin: sen.

Sengün: general.

Sı-: kır-, kırıl-, yen-, boz-.

Sıgıt: feryat, figan, ağlamak.

Sıgıtçı: yasçı, ağlayıcı.

Sıgta-: ağla-, yas tut-.

Sıgun: alageyik.

Sıngar: bir kısmı, yarı, yarım.

Sogdak: bir halk adı.

Sogod: bir halk adı, bir bölge adı.

Songa: bir yer adı.

Sök-: çök-.

Sökür-: çöktür-, bağımlı kıl-, isyanı bastır-.

Sözleş-: sözleş-, konuş-, anlaş-, uyumlu ol-.

Sub: su, ırmak.

Subsuz: susuz.

Suk: öfke, haset, kıskançlık, eseflenmek.

Sü: ordu, asker.

Sü başı: komutan, asker başı, general.

Sücig: şarap, tatlı, hoş.

Levent Şahverdi Arşivi

Süle-: ordu sevket-, ordu ile sefere çık-, asker gönder-, birlik yol-.

Sün͡g-: uzanmak, yatmak.

Sün͡güg: mızrak, süngü.

Sün͡güglük: mızraklı, mızraklı asker.

Sün͡gük: kemik.

Sün͡güş: savaş, muharebe.

Sün͡güş-: savaş-, çatış-, muharebe et-, süngü dürt-.

Sür-: sür-, uzaklaştır-.

-Ş-

Şad: bir idari ve askerî unvan.

Şadapıt: bir unvan.

Şalçı: bir kişi adı.

Şantur: bir yer adı.

-T-

Tabar: bir yer adı.

Tabgaç: Çin.

Tabgaççı: Çin'de yetişen, Çin egemenliğindeki, Çin'e tâbi olmak isteyen kimse.

Tabışgan: bir av hayvanı, tavşan.

Tadık: bir kişi adı.

Tag: dağ.

Tagık-: dağa çık-.

Levent Şahverdi Arşivi

Takı: dahi, daha.

Taluy: deniz.

Tam: duvar.

Tamag: bir yer adı.

Taman: bir kişi adı.

Tamgaçı: damgacı, mühürdar.

Tapa: -a doğru, -a karşı.

Tapla-: onayla-.

Tarban: yer adı.

Tarduş: bir halk adı.

Tarkan: yüksek bir unvan, savaşçı.

Tarkat: tarkanlar.

Tarkınç: öfke, dargınlık, rahatsızlık, bunalım, sıkıntı.

Tarman: bir yer adı.

Taş: taş, dış, dışarı, mezar taşı, yazıt.

Taşık-: çıkma-, sefere çık-, isyan et-, merkezden ayrıl-.

Taşra: dışarı, dışarıda, dıştan, merkez dışı.

Tat: yabancı.

Tatabı: bir halk adı.

Tatar: Tatar.

Tay: evlat, atın genç yavurusu.

Taygun: evlatlar, taylar.

Tebi: uzun yolluk deve.

Teblig: sahtekâr, aldatıcı, hilekâr.

Teg: gibi.

Levent Şahverdi Arşivi

Teg-: değ-, var-, eriş-, hücum et-, ulaş-.

Tegdük: hücum ettiği, saldırdığı, savaştığı, ulaştığı, vardığı.

Tegi: kadar, değin.

Tegiş: çatışma.

Tegre: çevre, daire, etraf.

Temir: demir.

Temir Kapıg: Demir Kapı.

Tengri: Tanrı, gök, gökyüzü.

Teyen: sincap.

Tez-: kaç-, firar et-.

Tıl: casus, haberci.

Tigin: prens.

Ti-: de-, söyle-, arz et-, konuş-.

Tıd-: engel ol-, tut-.

Tık-: dik-.

Tile-: dile-, iste-.

Timag: alkış, takdir.

Tinla-: dinle-, işit-, algıla-.

Tinsi: kişi adı.

Tip: diye, amacı ile.

Tir-: der-, topla-, yaşa-.

Tirgür-: dirilt-.

Tirig: diri, canlı, hayat.

Tiril-: toplan-, diril-, hayata dön-, bir araya gel-.

Levent Şahverdi Arşivi

Tirkiş: kervan, ticaret amaçlı gönderilen kafile, at arabası.

Tiyin: diye.

Tizlik: dizli, güçlü, kuvvetli.

Tod-: doy-, karnını doyur-.

Tog-: eş-, geç-.

Tolga: bir ırmak adı.

Togu: bir yer adı.

Tok: tok, aç olmayan.

Tokı-: vur-, döv-, doku-.

Tokıt-: taş üzerine yazdır-, hak ettir-, dokut-.

Tokuz: bir rakam, dokuz = 9.

Tokuz Ersin: bir yer adı.

Tokuz Oguz: bir halk adı, dokuz oğuz.

Tokuzunç: dokuzuncu = 9.

Tongra Esim: kişi adı.

Tonlug: giyimli, elbiseli, kıyafetli, zırhlı, donlu.

Tonsuz: çıplak, elbisesiz.

Tuñ Yukuk: bir kişi adı, unvan.

Tonga: bir kişi adı.

Tongıt: aşağıya dönük ol-, donuklaş-.

Tongra: bir halk adı.

Tor-: açlıktan zayıf ve bitap düş-, açlıktan öl-.

Torug: doru.

Toruk: zayıf, mecalsiz.

Tögültüt: bir yer adı.

Levent Şahverdi Arşivi

Tögün: işaret, damga, dövme.

Tök-: dök-, boşalt-.

Töpü: tepe, doruk, zirve, baş.

Töri-: yaratıl-, türe-, üre-, çoğal-.

Tört: bir rakam, dört = 4.

Törtünç: dörtüncü olarak, dörtüncü.

Törü: sözlü yasa, töre, tören, kültür, gelenek görenek.

Törü-: yaratıl-.

Tudun: bir unvan.

Togsık: doğacak olan, doğuş, doğma.

Tupul-: delin-.

Tur: dur-.

Turgak: durak.

Tut-: tut-, yakala-, koru-, muhafaza et-.

Tutuz-: tuttur-, yakalat-.

Tuy-: duy, işit-.

Tuygun: bir kişi adı.

Tuygut: bir kişi adı.

Tüketi: baştan sona kadar, tamamıyla.

Tümen: on bin, tümen.

Tün: gece, geceleyin.

Tüpüt: Tibet.

Türgiş: bir halk adı.

Türk: Türk.

Tüş-: düş-.

Levent Şahverdi Arşivi

Tüşür-: düşür-, bırak-.

Tüz: barışık, uyumlu, anlaşılmış, doğru, dürüst.

Tüz-: barış-, dürüst ol-, hile yapma-.

Tüzsüz: itatatsiz, kavgalı, uyumsuz, dürüst olmayan, sahtekâr.

Tüzül-: anlaş-, ilişkileri düzelt-, barış-.

-U-

U-: muktedir ol-, yapabil-, -e bilmek.

Uç-: uç, vefat et-, öl-, öbür tarafa göç-.

Uçuz: ucuz, hafif, kolay.

Ud-: takip etmek, kovalamak.

Udar: bir kişi adı.

Udısık: uyku, uyma isteği, uyuyacak olma.

Udlık: uyluk, kalça.

Udşur-: kovala-.

Udu: sonra.

Uduz-: sevket-.

Uguş: boy, grup, kabile.

Ulayu: ve, evvela, hususî olarak, bütün, tamamen.

Ulgart-: büyüt-.

Ulug: ulu, çok büyük.

Uluş: şehir.

Umay: kutsal bir ruh.

Una-: ona-, tasvip et-.

Levent Şahverdi Arşivi

Unç: mümkün, olabilir, imkânı olan şey.

Ur-: vur-, taşa yaz-, hak et-.

Urı: erkek.

Urtur-: hakketir-, nakşettir-, işle-.

Urugsırazt-: kökünü kazı-, zürriyetsiz bırak-.

Uygur: bir halk adı.

Uz: süz, desen, tezyin.

-Ü-

Üç: bir rakam, üç = 3.

Üç Kurıkan: bir halk adı.

Üç Oguz: bir halk adı.

Üçegü: üçü birlikte, her üçü.

Üçün: için, dolayı, olduğundan.

Üçünç: üçüncü olarak = 3.

Üdsig: seçkin.

Ügüz: ırmak, akarsu, nehir.

Ülüg: şans, talih, kısmet.

Ürüng: beyaz.

Üz: kindâr, kötü kalpli, kırılgan.

Üz-: geç-, del-, kopar-.

Üze: üstte, yukarıda, üzerine, gereğince.

-Y-

Yabgu: yüksek bir unvan.

Levent Şahverdi Arşivi

Yabız: kötü, fena, yavuz.

Yablak: kötü, kötülük, berbat, nifak.

Yabrıt-: yıprat-, bozguna uğrat-, hezimete uğrat-.

Yadag: yaya, piyade.

Yag-: yağ-, katıl-.

Yagı: düşman.

Yagısız: düşmansız, barışık, dost, düşmanı olmayan.

Yagız: yağız, esmer, toprak rengi.

Yaguru: yakın.

Yalabaç: paygamber, haber getiren, elçi.

Yalan: çıplak, yalın.

Yalma: kaftan, kıyafet.

Yamtar: bir kişi adı.

Yan-: dön-.

Yana: yeniden, tekrar, geri.

Yantur-: döndür-, geri çevir-.

Yangıl-: yanlış davranmak, ihanet etmek, yanılmak.

Yangıluk: yanılma, hata yapma.

Yañ-: püskürt-, dağıt-, bozguna uğrat-, geri döndür-, boz-, etrafa saç-.

Yaraklıg: silahlı.

Yarat-: yap-, düzenle-.

Yaratıt-: yaptır-, inşa ettir-.

Yaratun-: kendini düzenle-, düzene gir-, örgütlen-, tertipli bir hal alma-.

Levent Şahverdi Arşivi

Yaratur-: yaptır-.

Yargan: bir unvan.

Yargun: bir yer adı.

Yarık: zırh.

Yarış Yazı: Yarış Ovası.

Yarlıka-: buyur-, lütfet-, esirge-, iste-.

Yaş: yaş, ömür, yıl.

Yaşa-: yaşa-, hayatta kal-.

Yat-: yat-, uzan-.

Yay: yaz, ilkbahar.

Yaz: ilkbahar.

Yazı: ova, step, düzlük çimenlik alan.

Yazın-: yanıl-, hata et-, ihanet et-.

Yazukla-: hata işle-, suç işle-.

Yeg: daha iyi.

Yegdi: daha iyi bir şekilde.

Yegirmi: bir sayı, yirmi = 20.

Yel-: koşmak, hızla git-, rüzgâr gibi ilerle-.

Yelme: keşif kolu.

Yeltür-: koştur-.

Yeme: dahi, ve, yine.

Yer: yer, toprak, ülke, memleket, dünya.

Yet-: yedeğe al-.

Yeti: bir rakam, yedi = 7.

Yetmiş: yetmiş.

Levent Şahverdi Arşivi

Yıd-: gönder-.

Yıg-: yığ-, topla-, biriktir-.

Yıl: yıl.

Yılkı: at sürüsü.

Yılpagut: cesur savaşçılar, yiğit savaşçılar.

Yılsıg: zengin, müreffah, varlıklı, bolluk içinde, fakir olmayan.

Yıparık: mum, cenaze tütsüsü.

Yarıya: kuzeye.

Yış: orman, ormanlık dağ, ormanla kaplı dağ, ağaçlık bölge.

Yiçe: iyice.

Yige Silig Beg: bir kişi adı.

Yirçi: yerci, yol gösterici, kılavuz, tarif eden kimse.

Yir sub: yer su = ülke.

Yit-: yit-, kaybol-.

Yiti: bir rakam, yedi = 7.

Yitinç: yedinci.

Yitür-: yitir-, kaybet-.

Yog: cenaze töreni, yas töreni.

Yogun: yoğun, kalın, ağır.

Yogçı: yasçı, yas tutucu.

Yogla-: yas tut-.

Yoglat-: yas töreni yaptır-.

Yogur-: ezerek geç-, çiğne-,yoğur-.

Yok: yok, değil.

Levent Şahverdi Arşivi

Yokad-: yok ol-, öl-, vefat et-.

Yol: yol, patika.

Yolı: volta, kez, kere, defa.

Yollug: bir kişi adı.

Yonga̅şur-: iftira ettir-, çekiştirt-, birbirine düşür-.

Yorı-: yürü-.

Yorıt-: yürü-, ilerlet-.

Yubul-: yuvarlan-.

Yugur-: yoğur-, çiğne-.

Yulı-: yağma et-, yağmala-.

Yurç: kayın birader.

Yurt: yurt, kamp yeri, konaklama yeri, çadır.

Yut: açlık, kıtlık, kıran, kuraklık.

Yotuz: eş, zevce, harem.

Yuyka: yufka, ince.

Yügerü: yukarı, yukarıya, göğe doğru.

Yügür-: koş-, yükün-, baş eğ-, teslim ol-, boyun eğ-.

Yüküntür-: baş eğdir-, boyun eğdir-, itaatkâr kıl-.

Yüz: bir rakam, yüz = 100.

Yüz: suret, yüz, çehre.

Yüzüt-: yüzdür-.

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKTÜRK KİTÂBELERİ

Türkçenin yazılı ilk kaynağı olarak gösterilen *Göktürk Kitâbeleri*, II. Göktürk Devleti döneminden günümüze kalan en önemli kültür mirasımızdır.

Bugün Moğolistan sınırları içerisinde yer alan kitâbelerin en önemlileri Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tuñ Yukuk kitâbeleridir. Kitâbelerin içerikleri, edebî yönden oldukça zengindir. Türk töresini ve Türk tarihini bütün yönleriyle yansıtırlar. Kitâbeler yalnızca 8. yüzyıl için söylenip kazınmamış, sonsuza dek kalacak taşlara ve Türk milletinin ruhuna da kazınmıştır: "Türk beyleri, Türk milleti, bunları işitin! Türk milletini toplayıp, ülke olup nasıl bir araya geleceğini buraya yazdım. Kanıp, yanılıp öleceğini yine buraya yazdım. Her ne sözüm varsa sonsuz kalacak kitâbeye yazdım."

THG
0504265
TRA

KAPRA YAYINCILIK

/kaprayayinlari
/kaprayayinlari
/kaprayayinlari
/kaprayayinlari

ISBN: 978-625-7419-08-6

9 786257 419086

Levent Şahverdi Arşivi